

Univerzita Karlova
Fakulta Humanitních Studií

Bakalářská práce

Přistěhovalec v kontextu české společnosti

vypracovala

Adéla Reitermanová

Vedoucí práce: PhDr. Dana Bittnerová, CSc.

Jméno a příjmení studenta: Adéla Reitermanová

Název práce: Přistěhovalec v kontextu české společnosti

Název práce v anglickém jazyce: Immigrant in the context of
Czech society

Prohlašuji, že bakalářskou práci jsem vypracovala
samostatně s použitím uvedené literatury.

V Praze dne 26.9. 2006

Poděkování

Chtěla bych poděkovat PhDr. Daně Bittnerové, CSc. za vedení mé bakalářské práce. Dále děkuji Mgr. Aleši Kuběnovi za cenné připomínky k dotazníku k mému výzkumu.

Obsah:

1. Úvod	7
2. Historický kontext slova přistěhovalec. Vývoj etnické skladby obyvatelstva v České republice	9
2.1 Období po roce 1918.....	10
2.1.1 Československý stát	10
A. Národnosti přicházející do Československa	11
B. Návrat reemigrantů.....	13
2.1.2. Přístup k přistěhovalcům	15
2.1.3 Shrnutí	16
2.2 Události po roce 1938	16
2.2.1 Změny v národnostní struktuře	17
2.2.2 Právní rámec pobytu cizinců	18
2.2.3 Shrnutí	18
2.3 Vývoj po roce 1945.....	19
2.3.1 Osídlování pohraničí	19
2.3.2 Utváření homogenního etnického prostředí	22
2.3.3 Etnická skladba přistěhovalců do Československa	24
A. Příchozí v rámci státu.....	24
B. Příchozí cizinci	25
2.3.4 Noví přistěhovalci na základě mezivládních dohod.....	26
A. Studenti	26
B. Dělníci do průmyslu	27
C. Vietnamci – příklad výrazné přistěhovalecké skupiny	28
2.3.5 Příchozí z Ruska po roce 1968.....	30
2.3.6 Shrnutí	30
2.4 Současný kontext	31
2.4.1 Důvody přistěhovalectví do České republiky	32
A. Pracovní migrace.....	33
B. Návratová migrace - 3. vlna reemigrace	39
C. Uprchlíci a azylanti	39
2.4.2 Shrnutí	41
3. Pohled kulturní antropologie	42
3.1 Etnicita	43
3.1.1. Shrnutí	47
3.2 Integrace.....	48
3.2.1 Etický a emický pohled na integraci	53
3.3 Migrace	55
3.3.1 Typy migrace.....	56
A. Prostorové chápání migrace	57
B. Migrace z hlediska motivů migrantů.....	57
C. Časové chápání migrace.....	58

3.3.2 Shrnutí	59
3.4 Závěr	59
4. Mediální obraz přistěhovalce	61
4.1 Synonymní pojmy spojované s uprchlíkem.....	62
4.2 Práví a nepráví uprchlíci	63
4.3 Legální a nelegální uprchlíci.....	64
4.4 Útěk před válkou.....	65
4.5 Rozpolcenost v akceptaci uprchlíka	65
4.6 Uprchlíci jako vlna nebo příliv	66
4.7 Uprchlícký tábor	66
4.8 Strádající uprchlíci	67
4.9 Romové jako žadatelé o azyl	67
4.10 Závěr	68
5. Právní rámec pojmu přistěhovalce	70
5.1 Státní občan versus cizinec	71
5.2 Uprchlík	73
5.3 Kategorie cizinců podle občanství a země jejich trvalého pobytu.....	74
5.4 Podmínky pobytu cizince.....	75
5.5 Závěr	76
6. Etnokoncept pojmu přistěhovalce	78
6.1 Metodologie výzkumu	79
6.1.1 Vzorek respondentů.....	79
6.1.2 Užití metody	80
A. koncepce obsahová:	80
B. koncepce formální:	80
6.2.3 Harmonogram výzkumu	81
6.2.4 Vyhodnocení dotazníků.....	81
6.2 Struktura pojmu přistěhovalce	82
6.2.1 Co si respondenti představují pod pojmem přistěhovalce.	83
A. Člověk, který přichází do jiné země, aby zde žil	83
B. Důvody příchodu	83
C. Cizinec	84
D. Jinakost přistěhovalce z hlediska etnicity	84
E. Odlišné kulturní znaky	85
F. Spojení významu slova se synonymními významy a prostředím, ve kterém se přistěhovalce ocitl	85
G. Odlišný sociální status a složitá životní situace.....	85
H. Člověk	86
I. Zasazení přistěhovalce do českého kontextu.....	86
6.2.2 Diferenciace přistěhovalců	87
A. Odlišnost kulturní.....	87
B. Odlišnost v důvodech příchodu.....	88

C. Odlišnost v adaptaci na nové prostředí	88
D. Odlišnosti stejné jako u jiných lidí.....	88
E. Ostatní odlišnosti	89
6.2.3 Shrnutí	89
6.3 Důvody příchodu přistěhovalce	90
6.3.1 Shrnutí	93
6.4 Postoje Čechů k přistěhovalcům. Nároky na integraci přistěhovalce do společnosti.	94
6.4.1 Do jaké míry jsme otevření vůči přistěhovalci, který vstupuje do hostitelské společnosti.	96
6.4.2 Shrnutí	100
6.4.3 V jaké míře se podle respondentů mají přistěhovalci přizpůsobit hostitelské společnosti.....	101
6.4.4. Shrnutí	107
6.5 Shrnutí výzkumu	108
7. Závěr.....	110
Použitá literatura:	131

1. Úvod

Migrace obyvatel je proces, který stále více zasahuje středoevropský prostor. Česká republika se po roce 1989 stala „otevřenou společností“. Otevření hranic neznamenovalo pouze svobodu v cestování směrem ven do světového prostoru, ale také otevření se těm, kteří chtěli do naší země vstoupit a případně se zde usadit. Nejednalo se pouze o hranice geografické, ale i o hranice symbolické. Naše kultura začala být konfrontována s novými podněty, které jí předtím zůstávaly uzavřeny. Nové kulturní skutečnosti související se změnou charakteru migrace v rámci našeho území vstupovaly do našich symbolických obsahů, museli jsme se je začít naučit používat v každodenní mluvě i odborném jazyce vědy.

Česká společnost si tedy musí zvykat nejen na to, že do jejího kulturního prostoru přicházejí lidé, kteří tu chtějí dlouhodobě žít, a přitom si uchovat svoji kulturu,¹ ale také na to, že do našeho jazyka se dostávají pojmy, které nabývají vysoké míry relevance a jejichž význam je specifikován na základě nových zkušeností.

K těmto termínům patří i slovo přistěhovalec. Můžeme se s ním setkat v několika rovinách. V této práci bychom chtěli popsat kontexty, ve kterých se toto slovo objevuje, a také analyzovat zdroje nebo oblasti, které mohou spoluutvářet etnokoncept tohoto pojmu. Dále si klademe otázku, zda má toto slovo ustálený obsah,

¹ Tento termín používáme v antropologickém slova smyslu.

u kterého víme, jaké významy mu přiřadit, nebo je naopak jeho obsah skrytý a zrcadlíme do něj nejasnost.

V naší práci bychom se tedy chtěli zamyslet, jak je toto slovo začleněno do několika vybraných „žánrově“ podmíněných kontextů, tj. v kterých oblastech se s ním setkáváme. Poslední část práce tvoří analýza etnokonceptu pojmu přistěhovalec - výzkum samotných obsahů, které lidé tomuto pojmu přiřazují. Naší ambicí je zjistit, v jakých oblastech se užívání tohoto pojmu liší normativním charakterem a jaké části reality popisuje.

Je nám jasné, že jednotlivé významy a kontexty nejsou ostře ohraničené, ale jejich struktury se vzájemně ovlivňují a proplétají, aby v abstraktní rovině splynuly v integrovaný celek kultury.

V návaznosti na vytyčený cíl je práce rozdělená na pět výkladových částí, v každé je představen jeden diskurs, ve kterém se slovo přistěhovalec objevuje. Nejdříve se zaměříme na historický kontext vývoje přistěhovalecké problematiky v České republice,² poté na kontext v sociálních vědách a kulturní antropologii, dále na to, jakým způsobem se sledovaný pojem objevuje v legislativě a v médiích. Nakonec se podíváme, jak daný pojem vnímají samotní členové většinové společnosti. Poslední část se soustředí na komparaci všech kontextově podmíněných obsahů sledovaného pojmu a pokusí se osvětlit, jak oborové kontexty vstupují do vymezení etnokonceptu pojmu přistěhovalec.

² Přistěhovalce na území ČR nechápeme v právním kontextu, nýbrž v kontextu kulturním a etnickém.

2. Historický kontext slova přistěhovalec. Vývoj etnické skladby obyvatelstva v České republice.

Nejprve bychom chtěli nastínit historický kontext pojící se s přistěhovaleckou problematikou v České republice. Jak se zmínil Jacques le Goff, Evropa nám vyrůstá před očima. K jejímu naplnění však dojde pouze tehdy, nepřipravíme-li ji o její dějiny.³ Přistěhovalectví je součástí širšího fenoménu migrace, který je lidstvu vlastní od jeho počátků, a „pohyb z místa na místo patří k podmínkám lidského bytí podobně jako zrození, nemoci a smrt.“⁴

Proto ho nesmíme opominout ani při utváření *myšlenkového konceptu* pojmu přistěhovalec. Historická zkušenost obyvatel Čech, Moravy a Slezska s lidmi, kteří přicházeli v průběhu 20.století do jejich geografického prostoru, mohla ovlivnit etnokoncept tohoto pojmu. Podívejme se nyní na historii migrace do České republiky i z ní. Emigrace i imigrace jsou důležité pro obraz, který si Češi utvářejí o cizincích a přistěhovalcích, kteří k nám přicházejí a bydlí tady. Český stát postihlo přistěhovalectví i vystěhovalectví v různých časových obdobích v různé míře. Ovlivňovaly jeho demografickou skladbu obyvatelstva. Jejich míra a poměr byly ovlivňovány sociálními, ekonomickými a politickými podmínkami v českém státu.

3 Bade, Klaus J.: Evropa v pohybu. Evropské migrace dvou staletí, Praha: NLN, 2005, str. 5.

4 Tamtéž, str. 7.

2.1 Období po roce 1918

Po skončení první světové války zasáhly evropský prostor rozsáhlé migrační vlny. Jedním z důvodů této masové migrace byl vznik nových národních států ve střední, východní a jihovýchodní Evropě. Tento trend zasáhl do jisté míry i nově vzniklé Československo.

2.1.1 Československý stát

Do prostoru Československa, charakterizovaného složitou mnohonárodnostní strukturou a multietnickým prostředím, přicházeli noví lidé, kteří si tento stát zvolili za svůj domov. České obyvatelstvo zde žilo nejen s autochtonními menšinami, které zde žily po staletí,⁵ ale muselo se také vyrovnávat s novými příchozími, kteří měli mnohdy odlišnou kulturu.⁶

Stát byl vybudován na myšlence jednotného československého národa, ale žilo v něm 32% obyvatel jiné než české a slovenské národnosti.⁷

5 Zejména německé, židovské, maďarské a polské obyvatelstvo.

6 Zde bych chtěla zmínit imigraci z Polska a Německa. Nově příchozí se usazovali v rámci stávajících jazykových ostrovů.

7 Podle statistiky z roku 1921 žilo na území republiky 13 613 172 obyvatel, z toho 6 850 000 Čechů (51%), 1 910 000 Slováků (14,5%), 3 123 000 Němců (23,4%), 745 Maďarů, 461 000 Rusínů, Ukrajinců a Rusů, 180 000 Židů, 75 000 Poláků, menší počet Rumunů a jiných národností. (srov. Dějiny zemí koruny české II., Praha: Paseka, 1997, str. 168).

A. Národnosti přicházející do Československa

Příchozí do Československa (1918–1938) můžeme rozdělit jednak podle národností a jednak podle délky, po kterou tu pobývali. Někteří se tu chtěli usadit natrvalo, někteří tudy jen prošli a pokračovali na cestě dál.

Přechodně tu přebývali příslušníci ostatních slovanských národů,⁸ kteří sem přicházeli jako studenti vysokých a středních škol, sezónní dělníci a drobní živnostníci, kteří působili ve větších městech, kulturních a průmyslových centrech. Od poloviny 20. let 20. století do Čech přicházeli na základě mezistátní smlouvy o pohybu pracovních sil a umožnění drobného živnostenského podnikání z roku 1928 lidé z jihovýchodní Evropy. Živili se jako pouliční obchodníci a trhovci s brakovým zbožím, českou veřejností byli nazýváni „bosňáci“, „kocébři“ nebo „bratci“.⁹ Nezůstávali tu dlouhodobě. Podle Moravcové a Noskové vnímalo české obyvatelstvo jejich kulturní jinakost. Střední vrstvy nazíraly i jejich odlišné sociální postavení.¹⁰

Další skupinou, která přicházela z jižní Evropy jako sezónní pracovníci, byli bulharští zahradníci, kteří žili v izolaci od českého obyvatelstva. Část z nich se zde

⁸Zejména Bulhaři, Chorvati, Slovinci, Srbové, Ukrajinci, Rusíni, viz Moravcová, M., Nosková, H.: Struktura etnických menšin a imigračních skupin v České republice. Vývoj let 1918-2001, in Bittnerová, D., Moravcová, M. (eds.): Kdo jsem a kam patřím? Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky, Praha: Sofis, 2005, str. 20.

⁹ srov. Sběrka zákonů ČSR 1928, Praha, č. 136, viz Moravcová, M., Nosková, H.: Struktura...,c.d., str. 24.

¹⁰ Moravcová, M., Nosková, H.: Struktura ...,c.d., str. 25 .

usadila dlouhodobě. Vydržela i po roce 1950 a vytvořila základ bulharské komunity v českých zemích.¹¹

Podle Moravcové a Noskové znamenaly tyto skupiny „pro hostitelské obyvatelstvo přátelské, koloritní, kulturně blízké cizince – v dobovém vnímání „slovanské bratry“, kteří přicházejí a zase odcházejí.“¹²

Ve 20. a 30. letech 20. století přicházeli cizinci, kteří se zde chtěli trvale či dlouhodobě usadit. Češi se setkávali s příchozími z Německa, Rakouska a Polska, kteří rozšiřovali autochtonní německou a polskou menšinu.

Následkem nestabilní politické situace v domovské vlasti přicházeli lidé z Ruska a Ukrajiny,¹³ dále političtí emigranti z Bulharska¹⁴ a Německa¹⁵. Tyto skupiny rozvíjely své kulturní spolky a instituce a politické aktivity. Příchozí patřili mezi příslušníky inteligence a byli tak nazíráni českou veřejností. Nezanikla jejich rozdílná národní odlišnost, naproti tomu byly pomíjeny jejich vnitřní sociální rozdíly.¹⁶

Na české území přicházeli ve větší míře rovněž Slováci. Češi vnímali jejich odlišnost, ale nepovažovali je za cizince, nýbrž za příslušníky společného státu. Jejich migrace v průběhu 20. let 20. století zesílila a získala nový sociální charakter.¹⁷ Slováci přicházeli hlavně

11 Tamtéž, str. 25.

12 Tamtéž, str. 20.

13 Šišková, T. Menšiny a migranti v České republice, Praha: Portál, 1998, str. 83.

14 Přicházeli v polovině 20. let.

15 Přicházeli od poloviny 30. let, většinou pokračovali dále.

16 U ukrajinské a ruské emigrace, kdy část z nich byla tvořena rovněž dělníky, zemědělci a živnostníky, Moravcová, M., Nosková, H.: Struktura ..., c.d., str. 22.

17 Tamtéž, str. 20.

z ekonomických důvodů, jako dělníci do průmyslových center,¹⁸ zaměstnanci do správních center,¹⁹ studenti středních a vysokých škol a na venkov jako sezónní pracovníci v zemědělství. Naprostá většina Slováků pracujících v průmyslu chápala svůj pobyt jako dočasný a po určité době se vrátila zpět na Slovensko.²⁰ Zemědělci se naopak z velké míry po koupi pozemku v českých zemích usazovali natrvalo.²¹ V roce 1921 bylo v Čechách, na Moravě a ve Slezsku zaznamenáno 15 630 osob s mateřskou řečí slovenskou, v roce 1930 se jejich počet ztrojnásobil na 44 052 osob.²²

B. Návrat reemigrantů

Mezi těmi, kteří se rozhodli do prvorepublikového Československa přesídlit natrvalo, byli i lidé deklarující českou národnost – čeští krajané ze zahraničí.

Po roce 1918 mělo mnoho zahraničních Čechů zájem o návrat do vlasti. Vraceli se lidé nejen ze zámoří a ostatních částí Evropy, ale také ti, kteří se novým vytyčením státních hranic ocitli mimo nově vzniklý stát. Ve velkém počtu přicházeli zejména Češi z Německa a Rakouska. Stát povolal úředníky z Vídně, řemeslníky a obchodníky, aby využil jejich kvalifikaci. Přicházeli

18 Zejména na severovýchodní Moravu a do severních Čech.

19 Pracovali ve státních úřadech v Praze a v Brně, v místních úřadech, jako železničáři, četníci a důstojníci, viz Gabal, Ivan (Ed.): *Etnické menšiny ve Střední Evropě*, Praha: G+G, 1999, str. 140.

20 Tamtéž, str. 140.

21 Tamtéž, str. 140.

22 Moravcová, M., Nosková, H.: *Struktura ...c.d....*, str. 20.

i horníci z Porúří a pruského Slezska. Tito reemigranti však již většinou měli československé občanství.²³ Reemigrace z ostatních zemí byla ovlivněna hospodářskými podmínkami v Československu a možností uplatnění nových příchozích, proto nebyl umožněn návrat všech zájemců. Vláda se pak zaměřovala na pomoc v jejich tamějších bydlištích.²⁴ Největší vlna takovýchto reemigrantů přišla z Ruska v letech 1918–1921.²⁵ Jednalo se navíc často o odpůrce bolševického režimu.

Jedinou organizovanou návratovou akcí se za první republiky stala reemigrace evangelíků z českých osad v Německu a Polsku, kterou organizovala soukromá náboženská organizace Kostnická jednota. Do konce roku 1936 reemigrovalo celkem 127 rodin, tj. 646 osob.²⁶

23 Češi v rakouských zemích se v roce 1918 museli rozhodnout pro rakouské nebo československé občanství a v Německu měli rakouské občanství, které se automaticky změnilo na československé, srov. Kořalka, Jiří – Kořalková, Květa: Základní tendence českého vystěhovalectví a české reemigrace do počátku dvacátých let 20. století. in: Češi v cizině 7, Ústav pro etnografii a folkloristiku ČSAV, Praha 1993, str. 41.

24 Srov. Valášková, N.: Češi v Rusku. In Češi v cizině 9, Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1996, str. 26 -47.

25 Přišlo asi 10 tisíc Čechů a Slováků, Baršová, A., Barša, P.: Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Brno: Masarykova univerzita, 2005, str. 213.

26 Viz Vaculík, J.: Češi v cizině. Emigrace a návrat do vlasti. Brno: Masarykova univerzita, 2002, str 36-38, cit z Baršová, A., Barša, P.: Přistěhovalectví....c.d., str. 213.

2.1.2. Přístup k přistěhovalcům

Československo ve své legislativě rozlišovalo jednotlivé druhy přistěhovalců. K osobám, které byly bez státního občanství a bez domova, přistupovalo tolerantně.²⁷ V roce 1935 přijalo novou úmluvu Společnosti národů o postavení uprchlíků.²⁸ Na druhou stranu vypracovalo přísnější opatření vůči cizincům, kteří chtěli v České republice žít dlouhodobě nebo zde pracovat.

V roce 1928 byl přijat zákon o ochraně pracovního trhu,²⁹ který nařizoval žádost o povolení pro zaměstnavatele, kteří chtěli zaměstnat cizince. Povolení bylo vydáno pouze v případě, byly-li vhodné podmínky na trhu práce, vyžadovaly-li to hospodářské podmínky, nenašla se domácí pracovní síla nebo ze zvláštních důvodů (např. rodinných).³⁰ Podle zákona z roku 1935 museli o pobyt žádat všichni cizinci, kteří se na území Československa zdržovali déle než dva měsíce. Pobyt cizinců podléhal evidenci úřadů - cizinci se museli přihlásit na místní policejní stanici a v případě přestěhování museli nahlásit změnu. Nemuseli hlásit pouze změny v pobytu, které byly kratší než osm dní.³¹

27 Byly jim vydávány tzv. Nansenovy průkazy, na způsob cestovního pasu, na základě kterých mohli pobývat v Československu, viz Baršová, A., Barša, P.: Přistěhovalectví...,c.d., str. 213.

28 Úmluva o mezinárodním postavení uprchlíků 179/1935sb.

29 Č. 39/1928 sb. z. a n.

30 Baršová, A., Barša, P.: Přistěhovalectví...,c.d., str. 214.

31 Tamtéž.

2.1.3 Shrnutí

Představa českého obyvatelstva o reálném přistěhovalci do jejich geografického prostoru se v období existence Československa 1918-1938 opírala o zkušenost buď s příslušníky kulturně relativně blízkých národů, nebo s lidmi, jejichž respektování v rámci českého prostoru garantovala ideologie panslovanství. S ohledem na způsob a míru rozsídlení a zapojení se do ekonomických struktur se často jednalo o lokálně a sociálně autonomní skupiny, které české většinové obyvatelstvo spíše nenutilo k sociální a kulturní akceptaci jejich jinakosti. Snad i proto se dá předpokládat, že pojem přistěhovalec byl v tomto období stále spíše vázán na historický kontext osidlování imigračních států – USA.

2.2 Události po roce 1938

Po roce 1938 nastaly politické události, které změnily národnostní a etnickou strukturu Čech, Moravy a Slezska. Politické a národní antagonismy mezi jednotlivými etniky žijícími na československém území se projeví v plné míře. Došlo k přerušení kontinuity Československa, odtržení pohraničních území a vzniku Slovenského státu. Mnichovská dohoda a následná okupace znamenala definitivní tečku za liberálním přístupem k cizincům.³²

32 Baršová, A., Barša, P.: Přistěhovalectví..., c.d., str. 215.

2.2.1 Změny v národnostní struktuře

Národnostní struktura Československého státu se změnila. Migrační pohyb nabyl vsutku masovosti. Přestože o přistěhovalectví se dá jen stěží hovořit, došlo po odtržení pohraničních oblastí k přílivu části českého, židovského, německého a romského obyvatelstva z pohraničí do vnitrozemí českých zemí. Vraceli se také Češi, kteří působili na Slovensku.

Na české území přicházeli noví němečtí obyvatelé, jednak příslušníci německé armády a říšských úřadů a jednak civilisté. Ti, co přicházeli, byli vnímáni jako okupanti. V letech 1941 až 1942 došlo také k organizovanému přesunu německého obyvatelstva z Besarábie, Dobrudži, Bukoviny, jižních Tyrol a Sudet.³³ Objevovali se i němečtí vojáci, kteří prchali před postupující sovětskou armádou.

V letech 1942 až 1945 byla nacisty zlikvidována většina židovského a romského obyvatelstva Českých zemí - osmdesát tisíc Židů³⁴ a téměř šest tisíc Romů.³⁵ Po válce zbyli z těchto etnik pouze jednotlivci bez menšinové existence.³⁶

33 Moravcová, M., Nosková, H.: *Struktura...*, c.d., str. 27.

34 Kural, V.: *Cesta k přeměně ČSR v ryze národní stát*. In: Gabal, I. (ed.): *Etnické menšiny ve střední Evropě*, Praha: G+G, 1999, str. 46.

35 Holomek, K.: *Romská menšina v ČR*, in: Gabal, I. (ed.): *Etnické menšiny ve střední Evropě*, Praha: G+G, 1999, str. 145.

36 *Z českých a moravských Romů zůstalo po válce jen 600 osob*, srov. Šišková, T.: *Menšiny a migranti v ČR*, Praha: Portál, 1998, str. 120.

2.2.2 Právní rámec pobytu cizinců

Právní postavení příchozích cizích státních příslušníků se po roce 1938 změnilo. O povolení k pobytu na území Čech, Moravy a Slezska museli žádat i ti cizinci, na které se tato povinnost dosud nevztahovala, např. uprchlíci. V roce 1939 bylo vydáno vládní nařízení, které upravovalo podmínky pobytu emigrantů.³⁷ Emigrantem byl člověk, který podle přezkoumatelných znaků neprokázal, že je Čechem, Slovákem nebo Podkarpatorusem, a zdržoval se na území Československé republiky, aby se vyhnul nepříznivým důsledkům opatření, která by ho postihla při návratu na území domovského státu nebo státu dřívějšího pobytu.³⁸ Emigrant musel na příkaz zemského úřadu opustit území Československého státu. Za protektorátu se sledování pohybu obyvatelstva, a tedy i cizinců, zpříšňovalo stále více.

2.2.3 Shrnutí

V případě, že zkušenost z pomnichovského Československa a období Protektorátu vůbec mohla ovlivnit koncept, kdo je přistěhovalec, nabídla českému většinovému obyvatelstvu nejspíše představu nežádoucího agresora, od nějž je lépe se izolovat. Strach z represí však mohl uzavřít vstřícnost Čechů i vůči dalším příchozím.

³⁷ zákon č. 14/1939 sb z. a n..

³⁸ Baršová, A., Barša, P.: Přistěhovalectví ...,c.d. ,str. 215.

2.3 Vývoj po roce 1945

Po válce změnil etnickou strukturu Čech odsun německého obyvatelstva,³⁹ snížil se i počet ostatních autochtonních jinoetnických obyvatel, kteří přestali tvořit svébytné a početné komunity. Československo vybudovalo svoji politiku na státě bez národnostních menšin,⁴⁰ která byla ovlivněna zkušeností s Mnichovskou dohodou a dalším vývojem. Češi se měli na svém území stát téměř jedinou národností. Jinoetnické obyvatelstvo, tedy i přistěhovalci, měli kulturně splynout s českou většinou.

2.3.1 Osídlování pohraničí

Uvolněný prostor po německém obyvatelstvu obydlovali jednak Češi z vnitrozemí, jednak Slováci ze Slovenska a dále reemigranti ze zahraničí. Do Československa se po roce 1945 vrátilo zhruba 200 000 osob⁴¹ z Bulharska, Jugoslávie, Maďarska, Německa, Polska, Podkarpatské Rusi, Rakouska, Rumunska, Volyně a Francie. Příchod Čechů, Slováků a dalších slovanských

39 Zhruba 2 820 000 osob. Odsun byl uskutečněn v letech 1945 až 1947 na základě Košického vládního programu a Postupimské dohody. V roce 1950 zůstalo na území Čech, Moravy a Slezska necelých 160 tisíc Němců.

40 Baršová, A., Barša, P.: Přistěhovalectví ...,c.d. ,str. 215.

41 Celkem 202 526 osob uvádí Vaculík, J.: Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti, Brno: MU, 2002, str. 48; 220 000 osob uvádí Heroldová, I.: Reemigrace ze SSSR, Francie a Rumunska, in Češi v cizině 7, Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1993, str. 7.

krajanů byl nejdříve spontánní⁴² a později státem řízený. Stal se součástí tzv. úřední přesídlovací akce, ve které měla být zaplněna prázdná místa po odsunutém obyvatelstvu.

Skupiny příchozích se lišily životními podmínkami, ze kterých přicházeli, a různou mírou povědomí o češtví. Proto probíhala jejich integrace do české společnosti různých stupních. Stát imigrantům a reemigrantům poskytoval hospodářské výhody, aby se mohli lépe zapojit do trhu práce a začít provozovat svá povolání. Měli nárok na udělení československého občanství. Docházelo k přeměňování jejich jmen na nezkomolenou českou variantu.⁴³

Čeští reemigranti tvořili jedenáctinu všech přistěhovalců. Hráli však důležitou roli, protože přicházeli v době, kdy pohraničí zápasilo s nedostatkem pracovních sil.⁴⁴ Mohli se zapojit jako kvalifikovaná i nekvalifikovaná pracovní síla.

Po organizační stránce znamenala reemigrace vypravování návratových transportů, provoz shromažďovacích středisek a nalezení bydliště pro nově příchozí. V tomto směru poskytla poválečná organizovaná reemigrace krajanů dějinnou zkušenost, jež se mohla uplatnit při řešení problémů uprchlíků a krajanů po roce 1989.⁴⁵

42 Navraceli se lidé z koncentračních táborů, z nucených prací, celkem se vrátilo 64 tisíc lidí, srov. Baršová, A., Barša, P.: Přistěhovalectví...,c.d.,... str. 216.

43 Vaculík, J.: Češi v cizině – emigrace,...c.d., str. 46.

44 Heroldová, I.: Reemigrace ze SSSR, Francie a Rumunska, in Češi v cizině 7, Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1993, str. 7.

45 Baršová, A., Barša, P.: Přistěhovalectví...,c.d., str. 217.

Do pohraničí bylo státem také nuceně deportováno maďarské obyvatelstvo z jižního Slovenska.⁴⁶ Na hospodářskou výpomoc přijížděly skupiny Bulharů, Italů a občanů Jugoslávie.⁴⁷ Tyto migrace byly státem řízené a byly vnímány jako dočasné.

Další méně početnou skupinou osídlující pohraniční regiony byli migranti motivovaní politickými důvody. Lužičtí Srbové přicházející z Německa se usazovali v severních Čechách, převážně ve Varnsdorfu a České Lípě.⁴⁸

V letech 1948 až 1950 přijal československý stát asi 13 tisíc Řeků a Makedonců, kteří zde v důsledku občanské války ve své vlasti dostali politický azyl. Usazovali se opět zejména v pohraničních oblastech severní Moravy (okresy Šumperk, Jeseník, Bruntál, Opava, Vsetín, Karviná, Ostrava, Nový Jičín) a severních Čech (okresy Trutnov, Ústí nad Orlicí, Rychnov nad Kněžnou).⁴⁹

Do českých zemí přicházeli i slovenští Romové - do průmyslových center Čech a Moravy a do pohraničí. Byli rozptýleni a dosud netvořili početnější komunity. Češi je vnímali jako obyvatelstvo s nízkým sociálním statutem

46 Většina z nich se po roce 1948 vrátila zpět, tamtéž, str. 31.

47 Přicházeli na základě bilaterálních smluv. Pracovali převážně v zemědělských závodech. Většina opustila republiku do roku 1950. viz Moravcová, M., Nosková, H.: *Struktura...*, c.d., str. 31.

48 Srov. Šatava, L.: *Lužičtí Srbové v severních Čechách od roku 1945 do současnosti*. Český lid 73, 1986, str. 18–23.

49 Srov. Moravcová, M., Nosková, H.: *Struktura...*, c.d., str. 33.

a jako kulturně „jiné“, jako lidi, kteří přicházeli do ochraňovaného českého kulturního prostoru.⁵⁰

Pohraničí se tak stalo prostorem, kde se setkávali lidé z různých kulturních prostředí a s různým národním a etnickým vědomím. Podle Moravcové a Noskové se stalo „integrujícím kulturním kotlem, v němž se všechny výchozí vlivy během tří následujících generací přetavily – došly k inovovanému českému kulturnímu modelu, při uchování vědomí rodinných a skupinových kořenů a rozvíjení transformovaných kulturních prvků, povýšených na symboly skupinové osobitosti. Tento cíl kulturní integrace byl však z hlediska konce 40. let ještě daleký.“⁵¹

Historická zkušenost s nově příchozími mohla příslušníkům české většinové společnosti žijícím v pohraničí zprostředkovat nový obsah etnokonceptu přistěhovalec. Dominantními charakteristikami by se přitom staly řízenost a legálnost přistěhovalectví, sociální potřebnost příchozích (ve smyslu nutné sociální, ekonomické a humanitární pomoci) a hromadnost či koncentrovanost usídlení.

2.3.2 Utváření homogenního etnického prostředí

V letech 1945–1950 se v důsledku poválečné politiky stalo české obyvatelstvo jednoznačnou většinou, zvláště ve vnitrozemí. Národnostní politika ve skutečnosti

50 Moravcová, M., Nosková, H.: *Struktura...*, c.d., str. 35, srov. Haišman, T.: *Romové v Československu v letech 1945–1967. Vývoj institucionálního zájmu a jeho dopady*. In: *Romové v České republice (1945–1998)*. Praha: Socioklub, 1999, str. 137 – 183.

51 Moravcová, M., Nosková, H.: *Struktura...*, c.d., str. 33–34.

směřovala ke státu bez etnických a národnostních menšin. Stejně tak tomu bylo i na poli imigračních politik. V podmínkách státního socialismu sovětského typu a s uzavřenými hranicemi se po roce 1948 fakticky nemohly vyskytnout žádné větší vnější imigrační tlaky.⁵² Na rozdíl od politiky řídící vnitřní migraci vnější imigrační politika téměř neexistovala.

Sčítání lidu z roku 1950 ukázalo, že na území Čech, Moravy a Slezska žije z 93,4% české obyvatelstvo. Obyvatelstvo jiných národností bylo významné pouze v rámci jednotlivých mikroregionů.^{53 54}

Velké procento příslušníků jiných etnik žilo v Praze a ostatních průmyslových centrech. Nejpočetnějším jinonárodním obyvatelstvem českých zemí se již v roce 1950 stali Slováci.⁵⁵ Nebyli vnímáni jako přistěhovalci, ale jako „bratrská“ národnost. Další výraznou skupinu představovali Romové, kteří byli českým obyvatelstvem nazíráni ve své odlišnosti, protože si i přes asimilační snahy českých úřadů zachovali svoji kulturní svébytnost.

Vývoj etnických a národnostních skupin ovlivnily tyto faktory: počet příslušníků autochtonních menšin se zmenšoval, zvyšoval se počet přistěhovalců ze Slovenska, Slováků a Romů, vznikaly jinoetnické komunity, které

52 Baršová, A., Barša, P.: Přistěhovalectví a...,c.d., str 217.

53 Moravcová, M., Nosková, H.: Struktura...,c.d., , str. 36.

54 Jediné autochtonní etnikum, které si udrželo souvislé osídlení a zachovalo kompaktní komunitu, byli Poláci na Těšínsku a Ostravsku. Ostatní etnické skupiny byly rozptýleny po celém území. Německé obyvatelstvo si částečně zachovalo svoji kontinuitu v severních a západních Čechách a na severní Moravě.

55 Tamtéž, str. 37.

přicházely na základě státem řízené a státem limitované pracovní migrace.

2.3.3 Etnická skladba přistěhovalců do Československa

A. Příchozí v rámci státu

Od padesátých let dále začaly etnické prostředí Čech zvýrazňovat nově příchozí z řad Slováků, Romů. Přicházeli na základě státem řízené migrace. Nejvíce se měli uplatnit jako pracovníci v průmyslu. V případě Romů šlo o pokus vlády řešit sociální situaci romského obyvatelstva na Slovensku.

Slováci se stěhovali do Čech za prací.⁵⁶ Stěhovali se jednak do průmyslových center severní Moravy a severozápadních Čech, kde se uplatnili hlavně jako dělníci, a od 70. let přicházeli jako zaměstnanci federálních úřadů a vedení celostátních podniků.⁵⁷ Slováci nebyli vnímáni jako cizorodý etnický prvek v české společnosti ani jako národnostní menšina. Většinou zde pobývali krátkodobě, i když řada z nich se v Čechách usadila na trvalo.

K početným skupinám jinoetnického příchozího obyvatelstva migrujícího v rámci státu se stali Romové, kteří přicházeli ze Slovenska. Do Čech přišli v mnoha

⁵⁶ Zahrnující i získávání vzdělání a pracovní kvalifikace.

⁵⁷ Srov. Šrajerová O.: Slováci v České republice, In Gabal, I. (Ed.): Etnické menšiny ve střední Evropě, Praha: Gplus G, 1999, str. 146-147.

vlnách. Jejich příchod byl jednak dobrovolný a spontánní a jednak státem řízený v rámci komunistického „sociálního plánování“, které mělo Romy rozptýlit po celém území Čech, Moravy a Slezska. Cílem bylo vyřešení ekonomických a sociálních podmínek na východním Slovensku a zlepšení životních podmínek samotných Romů. Přicházeli z různých částí slovenského venkova, aby se usazovali v českých průmyslových městech. Zůstali jako etnická skupina vnitřně diferencováni. V roce 1947 bylo v ČR registrováno 16 752 romských obyvatel, v roce 1976 již 92 718 a v roce 1988 145 738 Romů.⁵⁸ Vláda tehdejšího Československého státu se snažila o jejich asimilaci do české většinové společnosti.

B. Příchozí cizinci

Dalšími lidmi, kteří přicházeli na základě státem řízené migrace, byli příslušníci národů, kteří na území Československa již žili. Nové příchozí doplňovali řady přistěhovalců ze starší generace - šlo o tzv. druhotnou migraci. Byli to zejména Maďaři, soustředění hlavně v Praze, Bulhaři, kteří bydleli po celém území Čech, Poláci, kteří bydleli na severní Moravě, a Řekové a Makedonci, kteří se v největším počtu objevovali v Brně, Praze a na severní Moravě. Zatímco řecká komunita byla po uklidnění politické situace oslabována odchody zpět

⁵⁸ Romové v České republice (1945–1998), Praha: Socioklub, 1999, str. 99 .

do Řecka⁵⁹ a smíšenými sňatky, bulharská komunita byla naopak posilována novými příchozími. Někteří Bulhaři zde zůstali trvale a posílili stávající bulharskou komunitu. Od šedesátých let přicházeli spontánně jako jednotlivci. „Nově příchozí si ponechali svou vnitřní sevřenost, pevné vazby na Bulharsko....a současně otevřenost ve vztazích k okolní české společnosti.“⁶⁰

2.3.4 Noví přistěhovalci na základě mezivládních dohod

Československá vláda uzavírala mezivládní smlouvy o spolupráci s ostatními komunistickými státy v rámci RVHP. Řešila tak nedostatek pracovních sil ve svém hospodářství a deklarovala ideologii internacionální pomoci pokrokovým silám světa. Přicházeli lidé z Afriky, Asie, Blízkého Východu a Latinské Ameriky. Jednalo se o lidi, kteří si do České republiky přišli studiem zvýšit odbornou kvalifikaci, a o pracovní výpomoc v průmyslu.

A. Studenti

Do Prahy, Brna a dalších měst přicházeli studenti, kteří se vzdělávali na vysokých školách. V šedesátých letech vznikla pro cizince tzv. univerzita 17. listopadu. Ti se nejdříve učili ve vstupních centrech jazykové přípravy česky. I když udržovali kontakty zejména s ostatními

⁵⁹ V druhé polovině 70. a na počátku 80.let odešlo asi 6000 Řeků, většina po roce 1981, kdy začala Papandreuova vláda podporovat návrat politických emigrantů, Moravcová, M., Nosková, H.: Struktura ...,c.d., str. 43.

⁶⁰ Tamtéž, str. 44.

studenty, vytvořili „v užších lokálních a profesních skupinách Čechů...živé, dodnes v paměti uchovávané, povědomí o své přítomnosti – vnímané vesměs v koloritní jinakosti a zvláštnosti.“⁶¹ Většina z nich odešla, ale někteří zde zůstali a uzavřeli sňatek s českými občany. V českých zemích pobývali studenti z Číny⁶², Německé demokratické republiky, Koreje, Iránu, Iráku, Jemenu. Od šedesátých let také studenti z Vietnamu, Alžíru, Ghany, Guineje, Somálska a dalších afrických zemí. Po určitém omezení, které v sedmdesátých letech limitovalo přítomnost zahraničních studentů, se jim české školy opět otevřely v osmdesátých letech, ovšem již v omezenější míře.⁶³ Stát také pomáhal levicově orientovaným rodinám ze západní Evropy (např. ze Španělska a Portugalska).

B. Dělníci do průmyslu

Druhou skupinu tvořili lidé, kteří do České republiky přicházeli za prací. Vztahy bývalé ČSSR se světem v oblasti pracovní migrace byly před rokem 1989 založeny především na platném systému plánovaného hospodářství a dále na internacionální pomoci.⁶⁴ Stát uzavíral mezivládní dohody o zaměstnávání občanů partnerského státu.

61 Tamtéž, str. 45.

62 Do Československa přicházeli do politického rozchodu Pekingů s Moskvou v pol. 60. let.

63 Srov. Moravcová, M., Nosková, H.: *Struktura e...c.d.*, str. 46.

64 Viz Boušková, P.: *Pracovní migrace cizinců v České republice v 70. až 90. letech*, in: *Národní kulatý stůl na téma vztahy mezi komunitami a integrace cizinců*. Praha: Ministerstvo vnitra, 1998 (http://www.mvcr.cz/uprchlici/op_bous.html).

Na našem území pracovali kromě sousedních Poláků a Maďarů také lidé z Kuby, Vietnamu, Mongolska, Angoly, Kypru, Severní Koreje, Laosu, Etiopie, Jugoslávie, Finska, Mexika, Iráku a Nikaraguy. Přicházeli na základě státem organizovaných a limitovaných akcí.

Polskou komunitu rozšiřovaly od padesátých let dívky, které přicházely do severních a severozápadních Čech krátkodobě pracovat jako dělnice do textilního průmyslu. Mnohé z nich se zde provdaly a usadily. Pro většinovou lokální společnost byly „kulturně blízkými Slovankami, které z vnějšího pohledu okolí podléhaly kulturnímu vyrovnání a přizpůsobení.“⁶⁵

C. Vietnamci – příklad výrazné přistěhovalecké skupiny

Velmi výraznou a českou většinovou společností výrazně registrovanou skupinou byli i Vietnamci, kteří do Československa přicházeli od 50. let. První významnější kontakty mezi oběma státy jsou zaznamenány od roku 1956, kdy byla podepsána dohoda o vědecko – technické spolupráci. Podle Kocourka k nám „koncem padesátých let přicházeli praktikanti, učňové a pracující, kteří se vzdělávali v oblastech strojírenství a lehkého průmyslu...“⁶⁶ V druhé polovině šedesátých let bylo zaznamenáno přes 2 000 pracovníků.

⁶⁵ Moravcová, M., Nosková, H.: Struktura...,c.d., str. 40.

⁶⁶Kocourek, J.: Vietnamci v České republice. In: Šišková, T. /ed./Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21. století, Praha, Portál 2001, str. 104.

Roku 1974 došlo k podpisu Dohody o odborné přípravě občanů VSR v československých organizacích.⁶⁷ Bylo přijato 5 000 vietnamských občanů do středních odborných učilišť. Po vyučení se vraceli zpět. V roce 1979 došlo k podpisu další Dohody, která se již neomezovala pouze na vzdělávání. Občané Vietnamu mohli pokračovat praxí v průmyslových závodech.⁶⁸ Na počátku osmdesátých let pracovaly v Československu již tisíce Vietnamců,⁶⁹ po roce 1986 to bylo asi třicet tisíc.⁷⁰ Většina se živila jako dělníci v průmyslu.

Vietnamci zůstali uzavřeni do svých skupin, ohraničení jazykovou bariérou, institutem mluvčího – zprostředkovatele komunikace.⁷¹ Stát vnímal jejich pobyt v ČR za dočasný. Kontakty s Čechy se uskutečňovaly pouze v pracovních kolektivech.⁷²

Stejně tomu bylo i u dalších skupin cizinců, kteří zde pracovali na základě mezivládních dohod. Podle Baršové proti nim české úřady uplatňovaly důslednou politiku segregace.⁷³

67 Tamtéž / Boušková, P. : Pracovní migrace cizinců v České republice v 70. až 90. letech, in: Národní kulatý stůl na téma vztahy mezi komunitami a integrace cizinců. Praha: Ministerstvo vnitra, 1998 (http://www.mvcr.cz/uprchlici/op_bous.html).

68 Další dohody mezi VSR a ČSSR byly uzavírány po celou dobu osmdesátých let.

69 Moravcová, M., Nosková, H.: Struktura...,c.d., str. 47.

70 Kocourek, J.: Vietnamci ...,c.d.,str. 104.

71 Moravcová, M., Nosková, H.: Struktura e...,c.d., str. 47, srov. Kocourek, J.: Vietnamci v České republice. In: Šišková, T. /ed./Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21. století, Praha: Portál, 2001, str. 99 – 106.

72 Moravcová, M., Nosková, H.: Struktura...,c.d., str. 48.

73 Baršová, A., Barša, P.: Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku...,c.d., str. 219.

2.3.5 Příchozí z Ruska po roce 1968

Události roku 1968 přivedly na české území příslušníky vojsk ze států Varšavské smlouvy. V některých městech se vytvořily garnizony sovětských vojsk, které byly sociálně a etnicky uzavřené. Ke kontaktům s Čechy mimo úřední úroveň docházelo velmi zřídka.⁷⁴ Tyto kontakty „vycházely spíše z ekonomických (obchodních) než společensko- kulturních zájmů a z vůle vzájemně se poznat a sblížit se“.⁷⁵ Sovětské vojsko nebylo vnímáno jako skupina vytvářející na českém území etnickou minoritu, ale spíše jako cizí složka, která musí být na území Českého státu strpěna. Příslušníci sovětského vojska nebyli přítomni ani v kategoriích pro sčítání lidu. Podle odhadů z devadesátých let bylo na území České republiky více než sto tisíc sovětských vojáků a příslušníků jejich rodin.⁷⁶

2.3.6 Shrnutí

Příchozí cizinci (případně příslušníci národnostních menšin a etnických skupin), kteří v 60., 70. a 80. letech 20. století migrovali do lokálních společností českých zemí a přímo či zprostředkovaně mohli ovlivňovat etnokoncept přistěhovalce, byli nejrůznějších etnických a kulturních východisek. Zkušenost s přistěhovalci tím překročila

74 Podle Moravcové a Noskové přicházeli do styku s českým většinovým obyvatelstvem jen důstojníci a poddůstojníci a příslušníci jejich rodin, Moravcová, M., Nosková, H.:

Struktura...,c.d., str. 149.

75 Tamtéž, str. 149.

76 Tamtéž, str. 149.

dřívější horizont evropských příchozích do Československa. To, co většinu těchto příchozích cizinců spojovalo, bylo postavení v rámci společenské hierarchie české majoritní společnosti. Téměř výhradně zůstávali mimo ni. Státem byli izolováni lokálně i společensky i z důvodu, že jejich pobyt byl a priori ve většině případů vnímán jako dočasný.

2.4 Současný kontext

Po událostech v roce 1989 se začalo měnit i etnické složení obyvatelstva České republiky. Začal se proměňovat i přístup státu k příslušníkům etnických menšin a migrantům, kteří si zvolili Českou republiku za svůj cíl.

V průběhu devadesátých let přicházel stále větší počet lidí, kteří se rozhodli zde žít dočasně z pracovních důvodů. Rostl ovšem také počet žadatelů o trvalý pobyt. Podle oficiálních údajů demografů se v desetiletí 1990–2000 do České republiky trvale přistěhovalo 131 400 osob a vystěhovalo se z ní 43 700 osob.⁷⁷ Během deseti let mezi 1991 a 2001 se podle oficiálních statistik⁷⁸ počet cizinců rapidně zvýšil. Zatímco v roce 1991 jich bylo registrováno 56 732, v roce 2001 to bylo již 124 608. Podle údajů Ministerstva vnitra ČR, která vycházejí ze statistiky úředně povolených pobytů, je tento rozdíl ještě větší.⁷⁹ K 31. prosinci 1991 bylo v ČR 35 198 cizinců, v roce 2001 to bylo 210 794. Během deseti let se počet cizinců

⁷⁷ Baršová, A., Barša, P.: Přistěhovalectví...,c.d., str. 219.

⁷⁸ Zdroj sčítání lidu domů a bytů 1991 a sčítání lidu domů a bytů k 2001, srov. Moravcová, M., Nosková, H.: Struktura...,c.d.,... str. 61.

⁷⁹ Údaje přebírám z: Moravcová, M., Nosková, H.: Struktura...,c.d., str. 61.

s trvalým pobytem zvýšil více než devětkrát a s dlouhodobým pobytem více než pětkrát.⁸⁰ Tyto údaje navíc nezachycují nelegální migraci.

Po roce 1989 můžeme v České republice rozlišit tři migrační etapy.⁸¹ V první etapě bezprostředně po roce 1989 docházelo k návratové migraci a po rozdělení Československa v roce 1992 k zvýšené česko–slovenské migraci. Druhé období v letech 1993 až 1997 znamenalo pokles migrace se Slovenskem a zvýšila se migrace z jiných států. Ve třetí etapě se intenzita zahraniční migrace snižovala.

Největší počet přistěhovalců pochází z Ukrajiny, Ruska, Slovenska, Vietnamu a Polska.

2.4.1 Důvody přistěhovalectví do České republiky

Pokud se podíváme na druh a důvody migrace, zjistíme, že v devadesátých letech převládá dočasná pracovní migrace a migrace za účelem získání dlouhodobého azylu. Zvláštním typem migrace je reemigrační vlna, která nastává v první polovině devadesátých let.

80 srov. také Cizinci v České republice 2001, Český statistický úřad, Praha, 2001.

81 Rozdělení podle A. Baršové, srov. Baršová, A., Barša, P.: Přistěhovalectví...,c.d., str. 219.

A. Pracovní migrace

Pracovní migrace, která dominantně profilovala a profiluje etnickou a sociální skladbu nově příchozích,⁸² je důvodem nejčastějším. Po roce 1990 cizinci začali v České republice působit na základě individuálně uzavřených pracovních smluv, zatímco státem uzavřené kolektivní smlouvy ztrácely na významu. V roce 1993 bylo v ČR zaregistrováno 28 218 pracovních povolení pro cizí státní příslušníky, v roce 1997 jejich počet vzrostl na 50 208.⁸³ Tento údaj neobsahuje občany Slovenské republiky, kteří podléhají mezistátní smlouvě o zaměstnávání.⁸⁴ V roce 1993 zde bylo registrováno 23 336 slovenských občanů a v roce 1997 již 69 723.⁸⁵ Velké množství cizinců v České republice podniká na živnostenské oprávnění.⁸⁶ V roce 1997 s ním podnikalo v ČR 63 529 cizinců, v roce 2001 plných 64 000.⁸⁷

Počet migrantů, kteří v České republice pobývali na základě mezivládních smluv uzavřených před rokem 1989, se snížil. Většina pracovníků se po ukončení těchto smluv vrátila do zemí svého původu. Například k 30. dubnu 1993 zde podle těchto dohod pracovalo již jen 1 110 občanů

82 Moravcová, M., Nosková, H.: *Struktura ...c.d.*, str. 63.

83 srov. Boušková, P.: *Pracovní migrace...c.d.*

84 Smlouva mezi Českou republikou a Slovenskou republikou o vzájemném zaměstnávání č. 227/1993 sb.

85 Boušková, P.: *Pracovní migrace cizinců...c.d.*

86 Moravcová, M., Nosková, H.: *Struktura...c.d.*, str. 63.

87 *Cizinci v České republice 2002*, Praha: Český statistický úřad 2003, str. 106 – 107.

Vietnamu, 210 občanů Polska a deset občanů Angoly.⁸⁸ Jak již bylo výše uvedeno, přicházeli však noví přistěhovalci, a to nejen v posledním desetiletí 20. století, ale též po jeho přelomu.

Nový proud přistěhovalců do českých zemí byl nejen silnější než před rokem 1989, navíc ne vždy kopíroval „tradiční“ země původu. S ohledem na politicko-ekonomický vývoj České republiky se různilo i socioprofesní zařazení přistěhovalců do ekonomických struktur státu.

Největší počet migrantů za prací směřoval ze Slovenska. V roce 2001 získalo povolení k zaměstnání více než 63 000 občanů Slovenské republiky. Ti získali více než 60% všech pracovních povolení.⁸⁹ Další místa v žebříčku početnosti přistěhovalců dle země původu zaujali občané z Ukrajiny, Vietnamu, Polska, Ruska, Bulharska, Německa, Spojených států a Moldavska. Tyto údaje ovšem opět nezahrnují pracovní migranty bez pracovního povolení nebo živnostenského oprávnění.

Některé přistěhovalecké komunity se začaly diferencovat na základě profese. Z pohledu české většinové společnosti získaly na základě převažujícího zaměstnání skupinové „znaky“.⁹⁰ Vietnamce česká veřejnost vnímá především jako trhovce a drobné obchodníky, Ukrajince

88 Baršová, A., Barša, P.: Přistěhovalectví...,c.d.,str, 219, Boušková, P.: Pracovní migrace cizinců...,c.d.

89 Srov. Cizinci v České republice 2002, Praha: Český statistický úřad, 2003, Slováci pracují v ČR pouze na základě registrace, ostatní cizinci na základě pracovního povolení, srov. Moravcová, M., Nosková, H.: Struktura ...,c.d., str. 64.

90 Tamtéž, str. 66.

jako stavební a lesní dělníky a případně i jako zaměstnance neatraktivních služeb a dělníky potravinářského průmyslu, Číňany jako provozovatele pohostinství a trhovce, Rusy jako novodobé úspěšné podnikatele, občany USA, VB a Francouze jako pracovníky managementu a učitele jazyků.⁹¹

Přistěhovalci z Ruska a Ukrajiny

V devadesátých letech rostl počet příslušníků ruského a ukrajinského etnika. Ruská a ukrajinská komunita se vnitřně diferencovaly. Přicházeli noví přistěhovalci, kteří tvořili paralelní komunity vedle těch, kteří na české území přišli ve 20. a 40. letech. Tyto skupiny, které měly stejné národní povědomí, se lišily kulturně, vzájemně k sobě přistupovaly ostražitě a zůstávaly ve větší či menší izolaci.⁹² „Noví“ přistěhovalci utvářeli novou sociální podobu své komunity. Ruská a ukrajinská komunita se odlišily na profesní a sociální bázi. Na základě výzkumů, které byly prováděny v 90. letech 20. století,⁹³ bylo patrné, že mezi „novými“ přistěhovalci z Ukrajiny převládali mladí (většinou ženatí) muži, kteří do ČR přicházeli za účelem výdělků. Důvodem byly nepříznivé ekonomické podmínky v jejich zemi. Neusilovali o získání občanství, většinou zde žili na základě povolení k pobytu. Podle údajů Policie

91 Tamtéž, str. 66.

92 Tamtéž, str. 55.

93 Viz komparace těchto výzkumů in: Drbohlav, D.: Současná migrace Rusů a Ukrajinců do Česka. Podobnosti a rozdíly, článek pro www.migraceonline.cz, Multikulturní centrum Praha, 2003.

České republiky pobývalo k 31.12.2000 na území ČR na dlouhodobá víza nebo zde mělo trvalý pobyt 50 212 Ukrajinců.⁹⁴ Nejvíce se jich usadilo v Praze (celkem 27 729 osob).⁹⁵ Uplatňovali se nejvíce v dělnických profesích. Bylo pro ně charakteristické, že jejich pracovní zařazení neodpovídalo jejich dosaženému vzdělání.⁹⁶ Byli ochotni pracovat za minimální mzdu.⁹⁷ Někteří autoři uvedli, že řada Ukrajinců chápala práci v České republice jako doplňkovou.⁹⁸ Přicházeli sem na turistická víza, za účelem vydělat si za co nejkratší dobu co nejvíce peněz.⁹⁹ Chtěli tak podporovat rodinu, která zůstala na Ukrajině, a poté se vrátit domů. Jejich společenská a kulturní integrace do českého prostředí byla na velmi nízkém stupni.¹⁰⁰ Neměli ambice vlastního společenského života ani neusilovali o hlubší kontakty s Čechy.¹⁰¹

Jádro ruské imigrační komunity bylo tvořeno lidmi v mladším nebo středním věku.¹⁰² Byli ekonomicky aktivní,

94 Sčítání lidu, domu a bytů v roce 2001 zjistilo 22 112 osob ukrajinské národnosti a 20 628 občanů Ukrajiny, viz Uherek, Z.: Cizinecké komunity a městský prostor v České republice, Sociologický časopis, č. 2 roč. 39, 2001, str. 202.

95 Viz Drbohlav, D., Janská, E., Šelepová, P.: Ukrajinská komunita v České republice. Výsledky dotazníkového šetření. in: Šišková, T., Menšíny a migranti v České republice, My a oni v multikulturní společnosti 21. století, Praha: Portál, 1998, str. 89.

96 V souboru respondentů z výzkumu bylo 55% s dokončeným středoškolským a 27% s vysokoškolským vzděláním, viz. Drbohlav, D., Janská, E., Šelepová, P.: Ukrajinská komunita..., c.d., str. 95 .

97 Při dotazování obvykle uváděli 1 USD na hodinu, viz Uherek, Z.: Cizinecké komunity..., c.d., str. 202.

98 Viz Uherek, Z.: Cizinecké komunity..., c.d., str. 202.

99 Tamtéž, str. 202.

100 Tamtéž, str. 203.

101 Moravcová, M., Nosková, H.: Struktura..., c.d., str. 59.

102 Dvě třetiny byly mezi 21 a 40 lety, relativně vysoce vzdělaní, sezdaní, s minimálně jedním dítětem, viz Drbohlav, D.: Současná migrace Rusů... c.d.

většinou zde podnikali. Důvodem jejich odchodu byl strach z politické nestability a růstu kriminality v Rusku, nikoli však z materiální nouze. Dalším faktorem bylo udržování silných vazeb v rámci příbuzenských jednotek. Vliv příbuzných a přátel se prolínal celým procesem migrace i adaptace daných imigrantů.¹⁰³ Tato velká míra vnitřní komunikace byla doplněna malou mírou komunikace s majoritní společností. V některých městech (v Karlových Varech) jsme mohli najít náznaky tzv. etnické ekonomiky, kdy byli zaměstnáváni výhradně příslušníci vlastního etnika.¹⁰⁴ Přestože Rusové měli k české společnosti kladné postoje, jejich zájem na participaci v institucích majoritní společnosti byl velmi malý. Většina z nich žila na území ČR s povolením k dlouhodobému pobytu, o dosažení trvalého pobytu nebo získání občanství, které by rozšiřovalo jejich práva, neusilovala. Rovněž neměli zájem o znalost českého jazyka.

Vietnamci

Po organizovaném odchodu pracujících z Vietnamu na počátku 90. let 20. století se počet příslušníků vietnamského etnika v České republice začal opět zvyšovat. Posílili je přistěhovalci z Německa. Vietnamci našli své domovy po celém území ČR, nejvíce jsou soustředěni při hranici s Německem (okresy Cheb, Karlovy Vary,

103 Celkem 44% osob mělo své příbuzné v ČR před příchodem, Drbohlav, D., Lupták, M., Janská, M., Bohuslavová, J.: Ruská komunita..., c.d. str. 77

104 Tamtéž, str. 77.

Tachov, Domažlice, Chomutov, Děčín).¹⁰⁵ Přestože se usidlují i v menších městech, podle sčítání lidu z roku 2001 se ukazuje, že počet Vietnamců žijících v městech nad 10 000 obyvatel téměř trojnásobně převyšuje jejich počet ve městech s méně obyvateli. Nejvíce jich žije v Praze (2071 osob), Chebu, Ostravě a v Brně.¹⁰⁶ Změnil se jejich způsob obživy, nepracují již jako dělníci v průmyslu, zaměřují se na obchod s levným zbožím a stánkový prodej.¹⁰⁷ Vietnamci jsou ve vztahu k české majoritní společnosti velmi uzavření. Tato uzavřenost se však v posledních letech mění pod vlivem nutnosti komunikace s úřady, vzdělávání vietnamských dětí v českých školách.¹⁰⁸ Někteří badatelé však poukazují na uzavřenost této komunity a vzniku institutu, který má na starosti komunikaci s majoritním prostředím. Jeho součástí jsou především tlumočníci vietnamského jazyka, kteří spolupracují s orgány ČR, jako jsou prokuratura, policie nebo zdravotnická zařízení, a vykonávají servis pro české advokátní kanceláře nebo přímo Vietnamce, kteří právní pomoc vyžadují. Zároveň vzniká služba pro výměnu informací mezi Vietnamci a majoritou - jedná se spíše o jednosměrný tok informací k minoritě (například pražská agentura Ivo, vydávající periodika ve vietnamštině).¹⁰⁹

105 Moravcová, M., Nosková, H.: *Struktura...*,c.d., str. 59.

106 Údaje ze sčítání lidu převzaty z: Uherek, Z.: *Cizinecké komunity...*,c.d., str. 207.

107 Bez ohledu na své předchozí vzdělání, srov. Kocourek, J.: *Vietnamci v České republice...*,c.d., str. 104.

108 Srov. výzkum Veroniky Kahlerové, který zmiňuje: Uherek,Z: *Cizinecké komunity...*,c,d, s. 207.

109 Srov. Brouček, S.: *Vietnamci v České republice*, článek pro www.migraceonline.cz. Praha: Multikulturní centrum, 2003.

Většina z nich zde pobývá na základě povolení k dlouhodobému pobytu.

B. Návratová migrace - 3. vlna reemigrace

Po listopadu 1989 došlo k další vlně reemigrace českých krajanů. Během let 1993 až 1995 přesídlilo do ČR 1812 osob z Ukrajiny a Ruska (z prostor tzv. Volyně, která se nacházela v zóně poškozené výbuchem černobylské elektrárny v roce 1986). Dále byly přesídleny české rodiny z Kazachstánu. Tyto reemigrace byly realizovány na základě zmodernizovaných scénářů ze 40. a 50. let 20. století.¹¹⁰ Nově příchozí byli rozmístěni do malých měst a obcí po celé České republice. Záměrem byla jejich adaptace, vyrovnání se s životním stylem a kulturním modelem české společnosti a jejich asimilace (z pozice reemigrantů chtěná a cílená).¹¹¹ Bylo jim předem zajištěno ubytování, zaměstnání a bylo jim umožněno získat české občanství.

C. Uprchlíci a azylanti

Česká republika se v důsledku politických událostí ve světě stala cílem a přestupní stanicí pro uprchlíky a běžence. Tito lidé přicházejí do ČR, aby zde požádali o dlouhodobý azyl, resp. státní občanství. Deklarovanou motivací jejich příchodu jsou přitom nikoli pracovní

110 Moravcová, M., Nosková, H.: *Struktura...,c.d.*, str. 61.

111 Tamtéž, str. 61.

důvody, ale okolnosti spojené s humanitárními, politickými a případně jinými ideologickými problémy, jimž byli vystaveni v zemi svého původu.

Druhou početnou skupinu tvoří lidé, kteří do České republiky přicházejí, aby zde získali dlouhodobý azyl, resp. státní občanství. Česká republika se v důsledku politických událostí v Evropě a ve světě stala cílem i přestupní stanicí pro uprchlíky a běžence.

První uprchlíci přicházeli do ČR po roce 1990. Jejich národnostní složení a množství se měnilo v průběhu 90. let po současnost. V prvním období tvořili většinou skupinu žadatelů o azyl uprchlíci z Bulharska, Rumunska a zemí bývalého Sovětského svazu. V poslední době přibývá žadatelů o azyl z Afghánistánu, Iráku, Srí Lanky, Indie, Vietnamu a ze zemí východní Evropy, převážně Ruska (Čečenska), Arménie, Gruzie, Ukrajiny, Moldavska a Slovenska.¹¹² V získání azylu však uspěje pouze mizivé procento žadatelů. V letech 1990 – 2006 byl azyl přiznán pouze necelým 4% žadatelů.¹¹³ Nejčastěji získali status azylanta občané Rumunska a Afghánistánu, bývalého Sovětského Svazu a Vietnamu. Podle Moravcové vytvářejí i „přes svou malou početnost osobité „krajanské“ skupiny propojené vědomím společného osudu, analogickými společenskými postoji, vztahem k občanské a národní

112 Údaje převzaty z: kol. autorů: Vítejte v České republice, Praha: Organizace pro pomoc uprchlíkům, 2003.

113 V letech 1991 až 2006 získalo azyl necelých 3,6% žadatelů o azyl (zdroj: www.mvcr.cz).

společnosti, z níž vyšli, a někdy i názorem na současné politické elity státu, z něhož imigrovali.“¹¹⁴

2.4.2 Shrnutí

V současnosti tedy lidé, kteří naplňují charakteristiky přistěhovalce, netvoří nikterak homogenní skupinu. Liší se země původu a návazně na to je jiný i jejich kulturní profil. Různé jsou deklarované i reálné důvody příchodu cizinců do České republiky (ekonomické, návrat do vlasti, humanitární a politické). Odlišná je i plánovaná existenční perspektiva v geografickém prostoru České republiky a s tím související zapojování se do ekonomických a společenských struktur. V tomto směru také aktivita státu podporující imigraci (řízená i spontánní migrace na území České republiky) není stejná.

Snad jedinou charakteristikou, která by mohla být formulována jako společný znak současného přistěhovalectví do České republiky, je zesílený proud těchto příchozích.

¹¹⁴ Moravcová, M., Nosková, H.: *Struktura....c.d.*, str. 68.

3. Pohled kulturní antropologie

V sociální a kulturní antropologii může být pojem a problematika přistěhovalce reflektována optikou několika teoretických konceptů. Sociální vědci zkoumají otázky migrace z pohledu demografické a sociální skladby, sociálního postavení, dále sledují míru jejich začlenění do společnosti, jejich každodenní život a kontakt s okolní společností.

Nastíníme zde oblasti, které jsou pro utváření pojmu přistěhovalce důležité. Pomáhají vymezit analytické pole, na kterém může být zkoumán. Na jejich základě mu mohou být přiřazeny určité významy. Uvidíme, jakým způsobem jsou spolu vzájemně spjaty a co je odlišuje. Přitom vycházíme z toho, že tyto oblasti jsou pouze „úhly pohledu“, ze kterých lze na přistěhovalce nahlížet, tedy optikou, která pomáhá vytvářet modely našeho myšlení, způsoby, jakými kategorizujeme svět kolem sebe. Nejde o definici slova přistěhovalec, tedy o jeho vtěsnávání do pevně vymezeného pojmu, který chce sdělit, že „přistěhovalec je, když.....“. V antropologické literatuře se v posledních letech objevují koncepty, které se snaží uchopit přistěhovaleckou problematiku. Jsme si vědomi, že toto uchopení je pouze způsob interpretace. A chceme se vyvarovat toho, že koncepty o věcech mohou být snadno zaměněny za věci samotné.¹¹⁵

115 Handler, R.: On Sociocultural Discontinuity: Nationalism and Cultural Objectification in Quebec. In: *Current Anthropology* Vol 25, No 1, 55–71, cit. Hirt, T., Jakoubek, M.:

Zaměříme se zde na tři fenomény, které jsou v souvislosti s přistěhovalcem na poli antropologie popisovány:

1. Koncept jinakosti, který budeme zkoumat skrze etnicitu. Její optikou lze nahlížet na kolektivní identitu přistěhovalců, kterou mohou získat na základě etnické příslušnosti. Koncept etnicity byl v minulosti nahlížen jako pevně daný, činil z přistěhovalců „jiné“. Uvidíme, že nemusí být vnímán jako pevně vymezená kategorie, naopak může být nahlížen členy majoritní společnosti a přistěhovalci různým způsobem.

2. Dále budeme analyzovat koncept soužití s autochtonním obyvatelstvem - problém integrace, který znamená proces začleňování přistěhovalce do společnosti. Podíváme se jednak na jeho teoretické vymezení a jednak na praktický dopad, který může mít.

3. Nakonec představíme koncept migrace, jehož je přistěhovalce podmnožinou. Podíváme se na jednotlivé typy migrace a na kritéria, podle kterých jsou tyto typy vymezovány.

3.1 Etnicita

V souvislosti s identifikací jedince s určitou skupinou lidí se mluví o kolektivní identitě, kterou chápeme obraz, který si o sobě vytváří určitá skupina a s níž se

identifikují její příslušníci.¹¹⁶ Tato identita neexistuje „o sobě“,¹¹⁷ není něčím, co by bylo možné samo o sobě uchopit jako nějaký předmět, vymezit jeho pevné hranice a použít jako definici, skrze kterou by bylo členy určité skupiny kategorizováno. Kolektivní identita je pouze v té míře, v níž se k ní určití jedinci hlásí.¹¹⁸

Stejně tak je tomu u etnicity, která je jednou z forem kolektivní identity. Podle Hirta se málokterý pojem vyznačuje takovou mírou nejednoznačnosti.¹¹⁹ Etnické členění je zvláště z etického přístupu problematické,¹²⁰ přesto je používáno jako nejuniversálnější teoretický model při nahlížení druhých.

Etnicita je v odborné literatuře vymezena jako „povaha, vlastnost, podmínka příslušnosti k etnické skupině, založená na identitě a/nebo na vědomí o etnické příslušnosti, které se od ostatních liší na symbolické rovině (...) a je zakořeněna v poutu k společně sdílené minulosti a v etnických zájmech.“¹²¹

116 Assman, J.: Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku. Praha: 2001, str 117.

117 Tamtéž str. 117.

118 Tamtéž str. 117.

119 Hirt, T.: Etnicita, etnikum, etnické skupiny, studijní materiál pro www.varianty.cz., nedatováno, <http://varianty.cz/download/doc/texts/3.pdf>

120 Máme na mysli etický přístup v protikladu k emickému přístupu, jak ho vymezil Kenneth L. Pike. Etický přístup „zkoumá vnější projevy chování společenství, které popisuje prostřednictvím odborné terminologie v souladu se zásadami moderní vědy. Emický přístup naproti tomu „spočívá v popisu myšlení a chování, které se jeví samotnému studovanému aktéru jako smysluplné, signifikantní, vhodné nebo reálné.“ (Budil, I.: Mýtus, jazyk a kulturní antropologie, Praha: Triton, 2003, str 20).

121 Burges, M Elaine, „The resurgence of Ethnicity: Myth or Reality?“ Ethnic and Racial studies 1/1978, cit z Eller, Jack David: From Culture to Ethnicity to Conflict.

Pojem byl odvozen od slova „ethnos“, které se v klasickém Řecku používalo jako označení barbarů (tj. jiných, druhých¹²²). V devatenáctém století byl užíván v souvislosti s rasovou odlišností. Kulturní charakteristiky se do jeho definičního pole dostávaly až na počátku dvacátého století.¹²³

Širší zájem o etnicitu se objevil až v šedesátých letech dvacátého století. Sociální vědci začali klást důraz na identitu jednotlivce. Přestal být brán zřetel především na skupinu, která byla nahlížena jako celek, ve kterém byly jednotlivci přiřazovány znaky již a pouze na základě příslušnosti k této skupině. Klíčovou osobou je Frederik Barth, který zamítl definici etnické skupiny jakožto jednotky, která by byla nositelem kultury. Jako východisko pro pochopení formování etnické identity chápal pomezí mezi dvěma skupinami, *hranici*, ze které je nejlépe vidět její *kontextuálnost* a *procesuálnost*. Etnicita přestává být statická entita se stálým ontologickým statusem a univerzální existencí.¹²⁴

Etnicita bývá spojována s určitými znaky, jako náboženství, jazyk, původ aj., které ji „zviditelňují“. Toto spojení je však problematické, a pokud jim přisuzujeme pevně daný status, můžeme dojít k omylům, které mohou vést k stereotypnímu vnímání druhých

An Anthropological Perspective on International Ethnic Conflict, Michigan: The University of Michigan Press, 1999, str 8.

122 Viz níže.

123 Hirt, T.: Etnicita, etnikum, etnické skupiny...,c.d.

124 Srov. Hirt, T.: Svět podle multikulturalismu. in: Hirt, T., Jakoubek, M. : Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit. Antropologická perspektiva. Plzeň: Aleš Čeněk.,2005, str. 25.

a k předsudkům. Těchto omylů se dopouštějí i někteří sociální vědci, pokud se omezují na zkoumání určitých znaků etnicity a zapomínají, že etnicita je analytický koncept, „k jehož vnímání jednotlivci dochází výhradně v určité konkrétní formě, (...) jako etnický (...) definované solidarity, a vždy až díky specifickému „uvědomovacímu procesu.“¹²⁵ Při badatelském pohledu zvenku (tj. etickém přístupu) není důležitý konkrétní obsah etnického vědomí určité skupiny, ale způsob nazírání etnicity jejími nositeli a jejich vymezování vůči druhým, tedy kontexty a vztahy těchto jevů.¹²⁶

S etnicitou souvisí koncept kategorií „my“ versus „oni.“ „My“ představuje skupinu, ke které patříme, se kterou se identifikujeme, vztahy v ní vnímáme jako jasné a chování lidí jako „přátelské“. Skupina „Oni“ je naopak „nepřátelská“, vztahy v ní jsou nám nejasné a chování v ní se nám zdá nevypočitatelné. Toto duální myšlení ovlivňuje utváření naší identity. Vymezujeme se vůči jiným. Bauman hovoří o *imaginární opozici*, vůči které se vymezujeme jako příslušníci určitého společenství.¹²⁷ S tímto fenoménem podle něj souvisí cizinectví. Cizinec je člověk, který je do značné míry známý, ale nepatří do „naší skupiny“ (in-group). Jeho nejednoznačný status (tj. nemožnost zařadit ho do „našich“ kategorií) nás zneklidňuje. Douglasová mluví

125 Definice byla použita v souvislosti s kolektivní identitou, Lozoviuk, P.: Etnická indiference a její reflexe v etnologii. In: Lozoviuk, P.: Evropská etnologie v středoevropské perspektivě. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta humanitních studií, Monographica III, 2005, str. 41.

126 Srov. Hirt, T.: Etnicita, etnikum, etnické skupiny....c.d.

127 Srov. Bauman, Z.: Myslet sociologicky. Netradiční uvedení do sociologie. Praha: Slon, 1999, str. 41-57.

o lidské potřebě fixovat lidský řád a zařazovat jiné do naší společnosti nebo je separovat.

Je třeba zdůraznit, že myšlení v kategoriích „bud', anebo“ není správné. Pokud chceme podat celistvý obraz, zjistíme, že jednotlivé kategorie nestojí nutně ve vzájemném protikladu. Tyto protiklady jsou sociálními konstruktem.¹²⁸ Fay mluví i o dalších dichotomiích, které je nutné zpochybnit.¹²⁹ Jde mimo jiné o dualismy „já versus jiný“, „naše kultura versus jejich kultura“, „stejnost versus jinakost“, „příslušník vlastní skupiny versus příslušník cizí skupiny“, „chápání jiných z našeho hlediska versus chápání jiných z jejich hlediska“. Tyto kategorie je nutné chápat dialekticky,¹³⁰ tedy *procesuálně*.¹³¹

3.1.1. Shrnutí

Antropologie může zkoumat přistěhovalce optikou teorie etnicity. Někteří badatelé se zaměřují na přistěhovalce jako na příslušníky etnik, kteří přicházejí na naše území a vytvářejí přistěhovalecké – etnické komunity.

Pokud se na jejich etnicitu váží jako na pojem s ontologicky pevně určeným statusem, může dojít k jeho

128 Srov. Hirt, T.: Svět podle multikulturalismu. in: Hirt, T., Jakoubek, M.: Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit. Antropologická perspektiva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, str. 26.

129 Fay, Brian: Současná filosofie společenských věd. Multikulturní přístup. Praha: Slon, 2002, str. 265.

130 Tedy s vědomím, že jedna kategorie nemůže být pochopena bez druhé.

131 Fay, Brian: Současná filosofie....c.d. str 269

zkreslení. Pokud jednání lidí posuzujeme na základě jejich „etnické příslušnosti“, můžeme přehlédnout, že může být motivováno jinými, např. sociálními podmínkami.¹³² Někteří badatelé dnes apelují na to, že etnicita by neměla být univerzálním rozlišovacím principem k rozlišování lidských společenství a jedinců, měli bychom přihlížet i k jiným podmínkám, na kterých je zkoumaný jev založen. Dále tvrdí, že bychom se měli zbavit pohledu, který vychází z primordialistického předpokladu, že etnika jsou přirozená a navzájem kulturně a biologicky oddělená společenství s nutně různým prožitkem kolektivní identity.¹³³ Podle nich je nutné si uvědomit, že etnicita by měla být předmětem analýzy, nikoli jejím nástrojem.¹³⁴

3.2 Integrace

Kulturní antropologové, kteří se zajímají o problematiku migrace, se ve svých výzkumech často zaměřují na integraci přistěhovalců do nové hostitelské společnosti. Zkoumají, do jaké míry ovlivňuje prostředí a kultura¹³⁵ v zemích jejich původu způsob jejich vstupu do nové společnosti. Jak se jednotlivci a skupiny vyrovnávají s procesem kulturní změny a kulturního kontaktu. Tyto procesy úzce souvisejí se soudržností

132 Hirt, T.: Etnicita, etnikum, etnické skupiny...c.d.

133 Srov. Hirt, T.: Svět podle multikulturalismu. In Hirt, T., Jakoubek, M.: Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit. Antropologická perspektiva. Plzeň: Aleš, Čeněk, 2005.

134 Tamtéž str. 24.

135 Pojem chápeme v antropologickém významu, viz výše.

společnosti jako celku a nutnosti udržet si celistvost jednotlivých sociálně kulturních segmentů.¹³⁶

Někteří sociální vědci zmiňují v souvislosti se začleňováním cizinců akulturaci, kterou chápou jako proces sociálních a kulturních změn, které vznikají v důsledku kontaktu různých kultur.¹³⁷ Berry rozlišuje čtyři typy akulturace: asimilaci, integraci, separaci a marginalizaci.¹³⁸ Při integraci přistěhovalec přijímá kulturu hostitelské země, ale současně si zachovává svoji kulturu. „Integrovaní imigranti mají pak dvojí identitu, tj. jednak svou původní a jednak nově získanou.“¹³⁹ Asimilace je typ akulturace, při které přistěhovalci splynou s kulturou hostitelské společnosti a svoji původní kulturu ztratí. „Tato strategie předpokládá časté kontakty imigrantů s příslušníky hostitelské země, poznávání a osvojování jejich jazyku, hodnot, norem a zvyklostí.“¹⁴⁰ V případě separace přistěhovalci „nepovažují kontakt s kulturou a příslušníky dominantní kultury za důležitý a setrvávají v určité izolaci od ní, pouze se svou původní kulturou.“¹⁴¹ Při marginalizaci přistěhovalci „necítí potřebu kontaktu s kulturou hostitelské společnosti, ale neuctívají ani svou původní kulturu. Jejich identita není kulturně opřena ani

136 Srov. např. Barša, P.: Politické teorie multikulturalismu. Brno: CDK, 2003, str. 231.

137 Soukup, Václav a kol.: Sociální a kulturní antropologie. Praha: Slon, 2000, str. 114.

138 Berry, John W.: Conceptual Approaches to Acculturation. in: Kevin M. Chun et al: Acculturation. Advances in Theory, Measurement and Applied Research. Washington: American Psychological Association, 2002, str. 24.

139 Průcha, J.: Interkulturní psychologie. Sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů.. Praha: Portál, 2005, str. 98.

140 Tamtéž.

141 Tamtéž.

o kulturu vlastních rodičů, ani o kulturu hostitelské země. Identifikují se pouze se subkulturou své vlastní skupiny.“¹⁴²

Barša uvádí tři typy začleňování migrantů do společnosti. Jedná se o integraci kulturní, sociální a ekonomickou.¹⁴³ Na rovině kulturní mluví o asimilaci, tavícím tyglíku a kulturním pluralismu. O asimilaci jde tehdy, „opustí-li menšina hodnoty a zvyky, které ji odlišovaly, a rozpustí-li se zcela ve většinové společnosti.“¹⁴⁴ Tavící tyglík nastane tehdy, když při splynutí obohatí většinovou společnost o některé své rysy. Kulturní pluralismus dovoluje menšině zachovat si svoji kulturní odlišnost, avšak umožní ji ekonomicky a politicky působit ve většinové společnosti. Barša hovoří o další variantě multikulturalismu, který je povýšením kulturního pluralismu „na žádoucí a politicky prosazovaný konstitutivní rys dané společnosti.“¹⁴⁵

Uherek rozlišuje mezi akulturací a asimilací na jedné straně a integrací na straně druhé. Zatímco první deklarují kulturní přizpůsobení nebo kulturní splynutí, pojem integrace přizpůsobení chování a zvyků jednoznačně neimplikuje.¹⁴⁶ Integrací do společnosti rozumíme včleňování do existujícího společenského celku, který má již vytvořenou určitou strukturu, hodnoty a normy. Tento pojem přímo neříká, jakým způsobem by se člověk

142 Tamtéž.

143 Barša, P.: Politické teorie multikulturalismu. Brno: CDK, 2003, str. 231.

144 Tamtéž.

145 Tamtéž

146 Uherek, Z.: Integrace cizinců z hlediska emického a etického, Etnologický ústav AV ČR, článek pro www.migraceonline.cz, Multikulturní centrum: Praha 2005.

měl začlenit, jaké normy jsou pro integraci závazné, co by měl udělat jedinec a co společnost, do které se chce integrovat.¹⁴⁷ Hodnoty a normy vytvářejí obecný rámec, který je neustále měněn a redefinován jednotlivci, kteří do něj vstupují. Každý člen je do společnosti integrován specifickým způsobem a nestejnou měrou.¹⁴⁸ Není tedy možné, aby se přistěhovalec stal „stejným“ jako ostatní členové společnosti, do které migroval. Podle Uherka integrace spočívá v tom, že si imigrant osvojí roli, která se může stát součástí rolí respektovaných danou společností, že jeho chování bude předvídatelné a stane se součástí lokální performance zvané kultura.¹⁴⁹

Integrací do společnosti se zabývala také tzv. Chicagská sociologická škola, která se zaměřovala mimo jiné na otázky adaptace, asimilace a akulturace. Předmětem jejího výzkumu byl městský prostor, jehož součástí byli rovněž přistěhovalci. Nahlížela migraci jako funkci urbanizačního procesu.¹⁵⁰ Thomas zkoumal přistěhovalce z hlediska struktury primárních a sekundárních skupin.¹⁵¹ Emigrace vztahy v těchto skupinách narušila, a proto si přistěhovalecké komunity

147 Tamtéž.

148 Uherek, Z.: Společenská integrace cizinců. Základní pojmy a problémové okruhy. článek pro www.migraceonline.cz, Multikulturní centrum Praha, 2003.

149 Tamtéž.

150 Dubovický, I.: Etnicita a Chicagská sociologická škola. Příspěvek k počátkům studia etnicity. in: Český lid, 83,1996, str. 58.

151 Primární skupinou je např. rodina, je založena na příbuzenských vztazích, rozhoduje se v nich na základě souhlasu jejích členů, převažují v ní vztahy tváří v tvář. Sekundární skupina je založena na racionální kooperaci za účelem dosažení specifického politického, morálního, náboženského cíle (cit. z Dubovický, I.: Etnicita a Chicagská sociologická škola. Příspěvek k počátkům studia etnicity. in: Český lid, 83,1996, str. 60).

musí vytvářet instituce, které jim pomáhají adaptovat se na nové prostředí. Chicagská škola zkoumala etnické spolky, které se podílely na tzv. amerikanizaci, tzn. asimilaci přistěhovalců do nového prostředí. Park hovoří o čtyřech základních potřebách imigranta: musí mít místo, kde se cítí bezpečný, domov, odkud může odcházet a kam se může vrátet. Musí získávat nové podněty, mít prostor k odpočinku, k novým zážitkům a dojmům. Musí patřit do nějaké společnosti, kde je plně uznáván, k nějaké skupině, kde má určitý status a je vnímán jako jedinec, nikoli jako součást ekonomické a sociální mašinerie. Musí mít v někom nebo v něčem zálibu, náklonnost, o které ví, že je opětována.¹⁵² Odklonil se od pojmu asimilace - tvrdil, že jednotlivé skupiny si mohou udržet svá specifika, i když jsou ve vzájemném kontaktu.

Chicagská škola definovala teorii marginality. Marginální člověk žije na pomezí přistěhovalecké komunity a hostitelské společnosti. Je vnímán jako „cizinec“, „který se sice usadí v komunitě, ale pořád zůstává jaksi stranou.“¹⁵³ V momentě, kdy dochází ke vzájemnému kontaktu kultur s následkem disorganizace nebo reorganizace jejích hodnot, mohou tito lidé hodnoty dané kultury zničit, nebo je naopak obnovit. Mohou se stát „původci etnického nacionalismu“¹⁵⁴ neboli znovuoživení dané kultury. U přistěhovalců je tento „návrat ke kořenům“ nejtýpější

152 Cit z: Uhrek, Z.: Společenská integrace cizinců. Základní pojmy a problémové okruhy. článek pro www.migraceonline.cz, Multikulturní centrum Praha, 2003.

153 Dubovický, I.: Etnicita a Chicagská sociologická škola..., c.d., str. 68

154 Tamtéž.

pro druhou generaci.¹⁵⁵ Teorie marginality se stala teoretickým východiskem pro výzkum přistěhovaleckých komunit v USA, pomáhala vysvětlit vzájemný střet kultur a představovala dočasný status skupin na přechodu mezi společnostmi s různými kulturami.

3.2.1 Etický a emický pohled na integraci

Antropologové zkoumají fenomén integrace ze dvou pohledů: jednak se zaměřují na pohled ze strany hostitelské společnosti a jednak zkoumají přístup a postoje k integraci z hlediska samotných přistěhovalců. Dále používají emický a etický přístup k nahlížení popisované reality. Etický přístup směřuje k nalezení obecnějších zákonitostí, k popisu reality v kontextu nazírání a hodnocení „objektivit“ vědy. V souvislosti s problematikou integrace pak dává přednost řešení otázek celospolečenských pohybů a jejich důsledků. Naopak emický přístup, jenž klade důraz na zachycení perspektivy jevu jeho aktérem či aktéry, zkoumá deklarované i naplňované motivace, hodnoty a cíle jedince či skupiny jedinců při integraci a interpretuje je v rámci jejich strukturace reality. Tento pohled na věc je složitější, neboť „většina cizinců nepřichází na území České republiky s otázkou, jak bude probíhat jejich integrace, a ani později není primárním účelem pobytu integrace do majoritní společnosti. Slovo integrace také zpravidla nepoužívají,

¹⁵⁵ Tedy osoby, které se již narodily v hostitelské zemi.

a pokud se při dialogu s nimi používá, jen stěží si dovedou představit, co se pod ním skrývá.“¹⁵⁶

Emický a etický pohled nestojí ve vzájemné hierarchii, žádný z nich není kvalitativně lepší nebo horší. Emický pohled může pomoci vytvořit institucionální zázemí, které by odpovídalo potřebám přistěhovalců. Může zkoumat složení a početnost jednotlivých přistěhovaleckých skupin a rozlišovat na základě jejich odlišné motivace,¹⁵⁷ podle které jsou zařazováni do různých polí integračního rámce.

Etický pohled naopak zkoumá přístup jednotlivých institucí k fenoménu přistěhovalectví a pomáhá získat informace o vymezení odpovědnosti těchto institucí a vytvořit pole pro jejich propojení a vzájemnou spolupráci. Může se zaměřit nejen na legislativní, pracovní a zájmové instituce, ale také např. na instituce vzdělávací, které hrají při integraci velkou roli, neboť v nich „procesy akulturace splývají s enkulturací.“¹⁵⁸ Můžeme zkoumat míru jejich otevřenosti vůči cizincům nebo naopak míru diskriminace, se kterou se v nich setkávají.

156 Uherek, Z.: Integrace cizinců z hlediska emického a etického, Etnologický ústav AV

ČR, článek pro www.migraceonline.cz, Multikulturální centrum: Praha, 2005

http://www.migraceonline.cz/clanky_f.shtml?x=236855

157 Viz výše.

158 Uherek, Z.: Integrace cizinců z hlediska...c.d.

3.2.2 Shrnutí

Vědecký přístup k integraci přistěhovalce do společnosti podporuje myšlenku jinakosti, a to mimo jiné skrze koncept etnicity nebo kulturní odlišnosti. Kontakt mezi autochtonním obyvatelstvem a etnicky nebo kulturně jinými – tedy i přistěhovalci je třeba regulovat právě ve prospěch integrace celé společnosti. Přestože se z hlediska politické korektnosti formulace v tomto směru korigují, priority zájmu a nutnost hledat odpověď znovu nastoluje výše uváděné předpokládané kontroverze v soužití starousedlíků a přistěhovalců.

Věda ovšem zároveň v kontextu řešení problematiky migrace podporuje myšlenku, že příchod cizích mezi autochtonní obyvatelstvo je přirozený a kontinuální proces. Vyvrací postoj, že by se jednalo o bezdůvodný pohyb obyvatelstva a naopak podporuje ideu, že je často vyvolán vnějšími okolnostmi – tedy, že je jedinec k němu nucen.

3.3 Migrace

Koncept migrace byl v antropologii v českém prostředí pojímán z hlediska výzkumu jednotlivých migračních skupin. Kontinuita výzkumů reemigrace a reemigrantů započatá v 50. letech 20. století stejně jako zvyšující se počet lidí, kteří v 70. a 80. letech přicházeli na základě mezivládních dohod získávat nové pracovní a studijní zkušenosti, vedl k celé řadě výzkumů zaměřujících se na příchozí z jednotlivých zemí. Šlo

o výzkumy uvnitř jednotlivých komunit. Z hlediska migrace se však zaměřovaly pouze na státem řízené přistěhovalectví, na deskripci jak právních východisek, tak na sledování konkrétních migračních proudů, strategií a osudů imigračních skupin. Teoretické kategorie migrace neformulovaly. V 90. letech 20. století na naše území přicházeli noví migranti na základě spontánního rozhodnutí. Tehdy čeští antropologové přejímali koncepty, které vznikly z příbuzných sociálních vědách. Proto i my přesáhneme antropologický rámec a budeme se pohybovat na poli humanitních věd.

3.3.1 Typy migrace

Migrace je fenomén, který se objevuje v dějinách lidstva od jeho počátků. To, že nás některé její stránky zneklidňují, nevyplývá z toho, že by byla novým jevem, ale že se změnila její povaha.¹⁵⁹ Podíváme se na takovou kategorizaci, která se snaží zohlednit všechny její znaky.

Migraci můžeme zkoumat z několika hledisek. Budeme na ní nahlížet 1. z hlediska prostoru, 2. z hlediska motivace migrace nebo 3. z hlediska jejího časového trvání.¹⁶⁰

159 Baršová, A., Barša, P.: Přistěhovalectví.....c.d., str. 7 .

160 Bade, K. J.: Evropa.....c.d., str. 8.

A. Prostorové chápání migrace

Z hlediska prostoru může být migrace chápána jako „pohyb osob, skupin nebo větších celků obyvatel v geografickém a sociálním prostoru.“¹⁶¹ Přitom lze mluvit o intenzitě migrace z hlediska množství stěhujících se lidí a z hlediska vzdálenosti, kterou překonávají a směru, kterým migrují. Bade v tomto směru rozlišuje vystěhovalectví, přistěhovalectví a vnitřní migraci.¹⁶² Z prostorem souvisí fenomén *hranic*, které mají kromě hmotného (geografického) významu i určitý symbolický charakter.¹⁶³ Migrace tak je chápána buď jako změna pobytu nebo místa bydliště, nebo jako přechod z jedné společnosti nebo kultury do druhé.

B. Migrace z hlediska motivů migrantů

Pokud se podíváme na motivy migrantů, můžeme rozlišit ekonomicky, profesně nebo sociálně motivované migrace.¹⁶⁴ Lidé se mohou stěhovat za obživou jako existenční nutností (*subsistance migration*) nebo příležitostí ke zlepšení životních podmínek (*betterment migration*) nebo mohou odcházet za zlepšením své pracovní kvalifikace nebo se stěhovat mezi pobočkami jedné firmy

161 Jandourek, J.: Sociologický slovník, Praha: Portál, 2001, str. 159.

162 Tamtéž.

163 Více Gennep, van A.: Přechodové rituály. Systematické studium rituálů. Nakladatelství Lidové noviny: Praha, 1997

164 Bade, Klaus J.: Evropa.....,c.d., str. 8

(*career migration*).¹⁶⁵ Můžeme sem zařadit i migrace z rodinných důvodů - z důvodu sloučení rodiny nebo uzavření sňatku s obyvatelem hostitelského státu, které jsou sociálně motivované.

Existenčními motivy jsou do jisté míry motivovány i „migrace pro holé přežití“,¹⁶⁶ kdy lidé utíkají před ekologickými katastrofami, hladomorem apod.

Další skupinou jsou migrace z důvodů náboženského, etnického, politického, rasového nebo „světonázorového“ pronásledování.¹⁶⁷ Ty mohou být důsledkem nuceného přesídlení nebo vyhnání. Sem patří dále i útěk před válečným konfliktem, který může zahrnovat předchozí důvody.

C. Časové chápání migrace

Z hlediska časového trvání rozlišujeme dlouhodobou a krátkodobou migraci. Za dlouhodobou je považována migrace, kdy přistěhovalec pobývá ve své hostitelské zemi dlouhodobě až trvale, zemi původu navštěvuje zřídka nebo vůbec ne a nemá perspektivu návratu. Krátkodobá migrace pak znamená, že se migrant v hostitelské zemi neusadí natrvalo, udržuje kontakt se zemí původu a v určitém časovém horizontu se chce vrátit zpět. Tyto migrace mohou mít různé motivy a mohou se odehrávat v různém prostoru. Migrace za prací má nejčastěji

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ Tato skupina bývá označována jako uprchlíci. Vztahují se na ně zvláštní podmínky přijetí ostatními státy, viz kapitola Právní rámec pojmu přistěhovalec.

krátkodobý charakter, zatímco migrace z důvodů pronásledování nebo politická migrace je dlouhodobého rázu.

3.3.2 Shrnutí

Představili jsme jednotlivé typy migrace, které jsou rozlišovány v sociálních vědách. Pokud chceme zkoumat migraci, musíme se zaměřit na hlediska, ze kterých jsou viditelnější jemnější aspekty migrace. Rozdělení přistěhovalců, které se omezuje pouze na jediný pohled, např. na jejich motivaci, nestačí. Je třeba se zaměřit na takové poznávání migrace, které odkryje její strukturu, ve které neexistují ostře ohraničené jednotlivé kategorizace na „bud“ a „nebo“, ale je brán ohled na to, že jednotlivá hlediska spolu vzájemně souvisí.

3.4 Závěr

Vymezili jsme zde tři oblasti, skrze které kulturní antropologie utváří koncept přistěhovalectví. Vyslovili jsme zde kritiku teorie etnicity, kterou někteří vědci používají jako normativní a diskurzivní základ pro interpretaci a výzkum přistěhovaleckých komunit¹⁶⁸, přiblížili jsme koncept integrace, jež je aktuální otázkou nejen v antropologii a ostatních sociálních vědách (v otázce míry a modelů začleňování přistěhovalců do společnosti se dostává do politické sféry a médií), a jeho výzkum má

¹⁶⁸ Viz např. Chicagská sociologická škola.

přímý dopad na utváření pravidel a norem v dalších oblastech, které souvisí s přistěhovaleckou tematikou.¹⁶⁹ Nakonec jsme představili teoretický koncept migrace v humanitních vědách a jeho členění, které může pomoci orientovat se v jeho jednotlivých významech na poli interpretace pojmu přistěhovalce a také ovlivňovat jeho nazírání v ostatních oblastech.

¹⁶⁹ Viz emický a etický pohled na přistěhovalce v této kapitole.

4. Mediální obraz přistěhovalece

V této kapitole bych se chtěla zaměřit na kontext, v jakém je přistěhovelec zmiňován v médiích. Jaké obsahy jsou mu připisovány? Jaká slovní spojení se v souvislosti s ním v médiích objevují? Prolamují média stereotypy, které existují v české společnosti, nebo je naopak podporují? V jakých rolích v nich přistěhovanci vystupují? Je jim dán dostatečný prostor k vyjádření vlastního názoru, nebo vystupují jen jako pasivní objekty?

Na tyto otázky jsem hledala odpověď v práci Petry Klvačové a Tomáše Bitricha: *Jak se (ne)píše o uprchlících: Analýza článků o uprchlících v českém tisku.*¹⁷⁰ Autoři se v ní zaměřili na konkrétní skupinu přistěhovalců – uprchlíky. Tato skupina je přednostně medializována, a tím i zviditelňována.¹⁷¹ Existuje o ní velký počet článků, z kterého bylo lze vyvodit závěry, z nichž je viditelná jednak vnitřní struktura této skupiny, jednak diferenciací vnějších názvů a kontextů, ve kterých je zmiňována.

Autoři se v práci ptají, jak média zacházejí s pojmem uprchlík; jaké pojmy a slovní spojení jsou k němu používány jako synonymní. Pokládají si podobné otázky, které byly vyřčeny na začátku této kapitoly. Pokouší se pracovat s výrazy, které mohou navozovat stereotypní způsob myšlení o uprchlících. Hlavním cílem se podle nich

¹⁷⁰ Klvačová, P., Bitrich, T. *Jak se (ne)píše o uprchlících: Analýza článků o uprchlících v českém tisku*, Praha, 2002.

¹⁷¹ Moravcová, M- Nosková, H.: *Struktura....c.d.*, str. 67.

stala „jednak identifikace kontextů, v nichž se o uprchlících píše, a jednak identifikace různých charakteristik, z nichž je obraz uprchlíka poskládán.“¹⁷²

K analýze si zvolili články ve třech českých denících – MF Dnes, Lidových novinách a Právu.¹⁷³ Články se liší svým obsahem, žánrem a strukturou, liší se i jednotlivé role, ve kterých uprchlíci vystupují.

Nejprve si položíme otázku, v jakých kontextech se uprchlíci objevují. Zmíníme kategorie, které autoři zmiňují jako hlavní témata (tj. „situace, události a jejich vzájemné souvislosti, v nichž se nejčastěji o uprchlících píše“¹⁷⁴). Jsou to „uprchlický tábor“, „uprchlická vlna a příliv imigrantů“, „uprchlíci jako součást války a politického vyjednávání“, „migrace a cesta“, „azylová a imigrační politika“, „uprchlík nebo přistěhovalec?“ a „Romové - žadatelé o azyl“.

Zaměříme se na jednotlivá témata a budeme je popisovat podle vztahu, který mají k pojmu přistěhovalec (resp. uprchlík), a významu, který je předkládán čtenářům, a může tak ovlivnit způsob jejich vnímání tohoto pojmu.

4.1 Synonymní pojmy spojované s uprchlíkem

Články používají pro uprchlíka několik synonymních výrazů. Uprchlík je používán synonymně s pojmy *běženec*,

172 Klvačová, P., Bitrich, T. Jak se (ne)píše o uprchlících....c.d, str. 2.

173 Analyzovali celkem 217 článků, z toho 110 v MF Dnes, 46 v Lidových novinách a 61 v Právu, str. 5.

174 Tamtéž, str. 8.

*utečenec, i/migrant, žadatel o azyl nebo přistěhovalec.*¹⁷⁵ Jejich přiřazení podle autorů analýzy závisí na situaci, ve které se tito lidé nacházejí. Mezi pojmy jsou drobné rozdíly, ale nejsou používány výlučně. Uprchlíci se v článcích objevují jako *lidé na cestě*. Největším rozlišovacím znakem je, „zda člověk *odněkud utíká* nebo *někam přichází*.“¹⁷⁶ Ostatní rozdíly mezi jednotlivými slovními spojeními jsou málo čitelné a bývají často zaměňovány.

4.2 Práví a nepráví uprchlíci

Spojení žadatel o azyl bývá v médiích spojováno s *ekonomickými motivy* žadatelů.¹⁷⁷ Z toho vyplývá rozlišení tzv. „*pravých*“ a „*nepravých*“ přistěhovalců (resp. uprchlíků). Za „*nepravé*“ jsou považováni ti, kteří mají (pouze) ekonomické motivy, a tím zneužívají institut azylu. „*Pravý*“ uprchlík naproti tomu je ten, kdo se následkem nepříznivé události v jeho zemi ocitl v nouzi.

Uprchlíci bývají zmiňováni v souvislosti s *azylovou* a *imigrační politikou*. Azylová/migrační politika zahrnuje „*politické programy a koncepce jednotlivých zemí... ve vztahu k azylantům a konkrétní opatření, o nichž rozhodují vlády v případě potřeby.*“¹⁷⁸ Výrazy *imigrační* a *azylová* nejsou ostře odděleny. Články se nezabývají běžným fungováním azylové/migrační politiky, ale

¹⁷⁵ Tamtéž, str. 23.

¹⁷⁶ Tamtéž, str. 23, kurzíva naše.

¹⁷⁷ Tamtéž, str. 23.

¹⁷⁸ Tamtéž, str. 18.

výjimečnými situacemi, které v Evropě vznikají (např. zvýšený počet žádostí o azyl romského etnika ve Velké Británii, zavedení britských kontrol na pražském letišti, apod.) Najdeme zde opět rozdělování uprchlíků na „pravé“ a „nepravé“, tedy *uprchlíky* a *ekonomické migranty*. Autoři zde vyslovují tvrzení, že uprchlík v novinových článcích neznamená totéž co imigrant.¹⁷⁹ Výrazy představují dva sociální statusy, které se mohou, ale nemusí překrývat.¹⁸⁰

V této kategorii najdeme i články (žánrově většinou komentáře), které si všímají jednak rozporu mezi „právem jednotlivce se svobodně rozhodnout o místě, kde bude žít“, a právem „cílové země dělat imigrační politiku“.¹⁸¹ Jednak se dotýkají tendence rozdělovat uprchlíky na „pravé“ a „nepravé“, přičemž poukazují na její nesprávnost. Tento druh článků tedy stojí v protíváze k ostatním článkům, které toto rozdělení naopak podporují.

4.3 Legální a nelegální uprchlíci

Dozvídáme se o nich v souvislosti s tím, jak se pokouší *překročit hranice*. V článcích se objevují i převaděči, kteří jim pomáhají překročit hranice nelegálním způsobem. Přitom se poukazuje na *nezákonnost* a *nelegálnost* jeho počínání. „Uprchlík se vlastně na hranicích nakrátko zjeví, je chycen a pak čtenáři opět zmizí, aniž bychom se dozvěděli něco o jeho motivech,

179 Tedy přistěhovalec.

180 Tamtéž, str. 21.

181 Tamtéž, str. 18-19.

pochopili, proč a kam utíká, nebo proč utíká zrovna takovým způsobem.“¹⁸²

4.4 Útěk před válkou

Dalším motivem objevujícím se v médiích je důvod nebo motivace, proč se uprchlíci na cestu vydali – většinou *utíkají před válkou*. Zde jsou ve velké míře použity statistické údaje o celkovém počtu z dané oblasti. Téma *války* je v souvislosti s uprchlíkem zmiňováno jako příčina, proč se lidé uprchlíky stávají. Válka je událost, která ovlivňuje osudy lidí, a skrze tyto lidi je pak o válce informováno („válka je konstruována skrze údaje o uprchlících“¹⁸³). Uprchlíci se v tisku objevují jako indikátor války. Opouštějí-li zemi velké skupiny lidí, je to důvod, proč se domnívat, že původně lokální konflikt by se mohl rozšířit do závažnějších rozměrů.¹⁸⁴ Uprchlíci jsou součástí tzv. lidského rozměru války. Statistické údaje o nich podle autorů vypovídají samy o sobě, pomáhají vytvořit si představu o rozsahu války bez hlubší znalosti místních politických poměrů.

4.5 Rozpolcenost v akceptaci uprchlíka

Pokud se v člancích mluví o uprchlících, kteří museli opustit svoji vlast, je poukazováno na nepříznivé podmínky

¹⁸²Tamtéž, str. 17.

¹⁸³ Tamtéž, str. 14.

¹⁸⁴ Tamtéž, str. 15.

v jejich zemi. Avšak jakmile uprchlíci přicházejí do jiné země, „obraz a motivace uprchlíka se stávají nejednoznačnými.“¹⁸⁵ Články, které informují o příchodu imigrantů, začínají obraz uprchlíka problematizovat. Začínají se ptát, kdo má právo na získání azylu, kdo porušuje zákon (zneužívá azylovou proceduru, apod.).

4.6 Uprchlíci jako vlna nebo příliv

Uprchlíci se v člancích neobjevují jako jednotlivci, ale dozvídáme se o skupinách běženců, které se pokusily přejít hranice. V souvislosti s konfliktem, který je většího rozsahu nebo s humanitární katastrofou, jde pak o *uprchlickou vlnu* nebo *příliv imigrantů*.

4.7 Uprchlický tábor

Uprchlíci v některých člancích vystupují v prostorách *uprchlického tábora*.¹⁸⁶ Někdy se objevuje jako prostředí, ve kterém se uprchlíci objevují, jindy je samotným hlavním tématem článků. Je zobrazován ve vztahu k vnějšímu (majoritnímu) okolí. Píše se o něm především jako o „zdroji potenciálních problémů, které může jeho zřízení pro konkrétní obec či město znamenat“.¹⁸⁷

185 Tamtéž, str. 13.

186 Zatímco média mluví o uprchlickém táboře, v legislativě se hovoří výhradně o přijímacích nebo pobytových střediscích pro žadatele o azyl.

187 Klvačová, P., Bitrich, T. Jak se (ne)píše o uprchlících: Analýza článků o uprchlících v českém tisku, Praha, 2001, str.9.

Uprchlícký tábor se dále objevuje v člancích o *nelegálních přechodech hranic* a dalších *nelegálních aktivitách*, s nimiž jsou obyvatelé uprchlického tábora spojováni.

4.8 Strádající uprchlíci

Pokud články popisují život uprchlíků v táborech, nedozvíme se, jak situaci vnímají samotní uprchlíci, ale jejich život je nám předkládán očima zaměstnanců tábora, státních úředníků apod. Uprchlíci zde vystupují jako pasivní objekty, které *strádají* a jsou *v nouzi*, nikoli jako aktéři. (Tyto pasivní role se objevují i v ostatních tématech.) Nikdo se jich nezeptá na to, s jakými problémy se musí potýkat a jak jsou s životními podmínkami v táboře spokojeni.

4.9 Romové jako žadatelé o azyl

V člancích o žadatelích o azyl jsou zmiňováni i Romové, kteří emigrovali z České republiky. Nejsou však označováni jako uprchlíci nebo utečenci, a to většinou z důvodu, že migrují z bezpečných zemí a cestují klasickými dopravními prostředky, nikoli skryti v kamionech a za doprovodu převaděčů jako běženci z Asie, Afriky a ostatních částí světa.

4.10 Závěr

Autoři tvrdí, že celkový obraz uprchlíka v médiích není jasně vykreslen. Jeho rysy jsou mlhavé a neúplné.¹⁸⁸ Objevuje se nikoli jako aktér ve vlastním životním příběhu, ale převážně jako pasivní objekt, který v člancích nedostává prostor pro svůj hlas. Dozvídáme se o něm zprostředkovaně z úst lidí majoritní společnosti (policistů, pracovníků neziskových organizací, úředníků státní správy, apod.), ale nikdy se nedozvíme, co říká nebo co si myslí on sám.

Nicméně autoři docházejí k závěru, že články v tisku nevytváří typicky negativní nebo pozitivní stereotyp o uprchlících. „Obraz o uprchlících v českém tisku je natolik plochý a neúplný, je zprostředkovaný tak mlhavým způsobem, že na vytvoření nějakého stereotypu ani nestačí.“¹⁸⁹ Neznamená to, že by se v médiích stereotypní představy vůbec neobjevovaly, nejsou však pro vytvoření představy o konkrétním uprchlíkovi (nebo uprchlících) dostatečně vymezené. Jasně formulované jsou pouze „problémové“ oblasti, ve kterých by mohly nastat potíže nebo konflikty při kontaktu uprchlíků s českou majoritní společností.

Ale přesto v rámci tematizace jednotlivých znaků zobrazení uprchlíka (resp. přistěhovalce) můžeme rozeznat ty, které mohou ovlivnit etnokoncept tohoto pojmu v české společnosti. Média na jedné straně utvářejí představu

188 Tamtéž, str. 29.

189 Klvačová, P., Bitrich, T.: Jak se (ne)píše o uprchlících: Analýza článků o uprchlících v českém tisku. Praha, 2001, str. 29.

pravých a nepravých uprchlíků, která je postavena na (ne)popírání jejich motivů příchodu do ČR, na druhé straně obhajují potřebu pomoci lidem, kteří se (opravdu) ocitli v nouzi. Z hlediska prostorového vnímání uprchlíků vytvářejí představu masovosti jejich příchodu a následně jejich koncentrace v uprchlických táborech, tedy prostoru odděleném a do jisté míry skrytém. Tyto znaky jsou, s ohledem na to, že byly v člancích nahlíženy různým způsobem, jasné a dobře čitelné.

5. Právní rámec pojmu přistěhovalec

V této kapitole se zaměříme na způsoby, jakými se pojmu přistěhovalec dotýká legislativa České republiky. Právo vymezuje, který typ lidského chování je ve společnosti považován za dobrý a který za špatný. Je ztělesněním těchto hodnotových kategorií a „jakožto nástroj regulace lidského chování...odráží vztah společnosti ke konkrétnímu jevu“.¹⁹⁰ Právo ve vztahu k přistěhovalectví určuje (a omezuje) míru svobody jednotlivce pohybovat se z jednoho státu do druhého. Určuje tak modely chování, které jsou ve společnosti považovány za přípustné, a zabraňuje těm typům chování, které jsou naopak nepřípustné. Jeho pomocí je tak udržována soudržnost sociálního řádu.

Podle antropologa Ivana Dubovického je právní norma ve skutečnosti sociální konstrukt, který nemůže reprezentovat realitu veškerého chování.¹⁹¹ V pohledu na přistěhovalectví tedy není určující sama norma, ale její praktická aplikace, jejíž způsob je určován jednak představitelem státní moci a jednak osobami, kterých se norma týká.¹⁹²

Je patrné, že obraz přistěhovance v právním systému podáváme jen dílčí, protože pro jeho ucelenost nestačí

190 Dubovický, I.: Právo a vystěhovalectví. Pokus o historicko–antropologickou interpretaci práva. In *Češi v cizině 7, Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR: Praha, 1993* str. 87.

191 Tamtéž, str. 87.

192 Srov. Pospíšil, L.: *Etnologie práva. Teze ke studiu práva z mezikulturní perspektivy.*

Praha: Set out, str. 7.

pouze analýza zákonů, ale i zkoumání chování osob, kterých se právní norma týká, tedy chování představitelů státní moci a přistěhovalců samotných. To však přesahuje rámec naší práce.

Na počátku bych chtěla zmínit, že slovo přistěhovalec se v právním řádu České republiky neobjevuje. Najdeme zde dichotomii *občané České republiky* a *cizinci*. Považujeme-li tvorbu práva za projev normativního myšlení, pak se zdá, že i v této rovině se uplatnil koncept duálního myšlení.¹⁹³ Cizinec je definován jako osoba, která nemá státní občanství státu, na jehož území se nachází.¹⁹⁴ Mohou přicházet do země z různých důvodů, např. jako turisté, za prací, diplomati, studenti apod.

5.1 Státní občan versus cizinec

Státní občanství je právní vztah mezi fyzickou osobou a státem, který má trvalý charakter.¹⁹⁵ Jeho držitelé poskytuje větší počet práv a povinností než osobám, které občanství daného státu nemají. Jde např. o volební právo, způsobilost k jmenování státním úředníkem, soudcem nebo sloužit v ozbrojených sborech státu apod. Zaručuje, že jeho

193 Dubovický, I.: Právo a vystěholectví. Pokus o historicko–antropologickou interpretaci práva. in: Češi v cizině 7, Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, Praha, str. 87

194 Černý, J. a kol: České státní občanství. Praha: Linde, 1996, str. 25.

195 Podmínky jeho nabývání a pozbývání vymezuje Zákon o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky, č.40/1993 sb. Může se nabýt narozením, osvojením, určením otcovství, nalezením (u fyzické osoby mladší 15 let nalezené na území ČR) či prohlášením nebo udělením.

držitel nemůže být z daného státu vyloučen nebo nucen k jeho opuštění, pokud se tak svobodně nerozhodne.

Ostatní osoby, které pobývají na území daného státu a nejsou jeho občané, sice podléhají jeho právnímu řádu, ale nejsou nositeli všech práv a povinností. Jsou jim zaručena základní práva podle Listiny základních práv a svobod. Naopak jsou do určité míry omezeni ve vlastnictví určitých předmětů, v různých sociálních výhodách a v zaměstnání. Pokud nějakým způsobem poruší právní řád, jsou vystaveni sankci. Mohou být také vyhoštěni z území České republiky.

Státní občanství není pouze otázkou právního rámce, ale rovněž má rovněž praktický dopad na sociální status jednotlivce. Je tedy „statusovou třešňí na dortu právní existence jednotlivce, jejíž absence či naopak dispozice významným způsobem ovlivňuje sebereflexi jejího nositele v kontextu společnosti, jeho identifikaci s touto společností, vlastní definici vztahu k ní apod.“¹⁹⁶

Podle státního občanství je rozdíl mezi obyvatelem státu, jímž může být jak státní občan, tak i cizinec a bezdomovec, a mezi státním občanem, který může bydlet ve svém domovském státu nebo v cizině.¹⁹⁷ Příslušníci různých národů a ras mohou mít stejné státní občanství (např. Čech, Slovák, Polák, Němec v ČR), zatímco příslušníci stejné národnosti mohou mít různé občanství (např. Češi v ČR a Češi na Slovensku nebo v Rakousku).¹⁹⁸

196 Uhl, Pavel: Státnost a občanství, článek pro www.migraceonline.cz, Multikulturní centrum: Praha, 2005 http://www.migraceonline.cz/clanky_f.shtml?x=233951

197 Černý, Jan a kol: České státní občanství. Praha: Linde, 1996, str. 15.

198 Tamtéž str. 16.

5.2 Uprchlík

Právní řád rozlišuje i zvláštní kategorii, která stojí mezi kategorií občana a kategorií cizince, a to kategorií uprchlíka. Tento status vyplývá z toho, že daná osoba sice není občanem daného státu, ale jeho „postavení je silnější než postavení cizince“.¹⁹⁹ Uprchlík je osoba, která naplňuje definici Ženevské úmluvy o postavení uprchlíků. Ta vymezuje uprchlíka jako osobu, která se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy z pronásledování z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních nebo kvůli příslušnosti k určité společenské vrstvě nebo zastávání určitých politických názorů. Právo na azyl je také zakotveno v Listině základních práv a svobod. Článek 43 říká, že Český stát poskytuje azyl cizincům za uplatňování politických práv a svobod.

Pobývání cizinců na území daného státu je regulován migrační politikou²⁰⁰ a upraveno jak zákony, tak mezinárodními smlouvami.

199 Tomášková, Petra: Právní rámec problematiky migrantů a menšin, in: Šišková, Tatjana: Menšiny a migranti v České republice. Praha: Portál, 2001, str. 32.

200 Pojmu migrační politika rozumíme na základě vymezení Andrey Baršové in: Přistěhovalectví a liberální stát, Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Brno: MU, 2005, str. 9-11.

5.3 Kategorie cizinců podle občanství a země jejich trvalého pobytu

Cizinci jsou z pohledu práva rozděleni podle různých kategorií, např. podle státního občanství, kterým disponují (resp. příslušníci jakého státu jsou ²⁰¹), nebo typem pobytu, který jim byl uznán nebo o který žádají. V legislativním rámci mají jiná práva a povinnosti občané ze států Evropské unie, Slovenska a ostatních států.

Z těchto kritérií je odvozován jejich právní status a podmínky pobytu na území ČR. Legislativní rámec upravuje pobývání cizinců také v těchto oblastech: zaměstnání a povolání, vzdělávání, zdravotní péče, sociální zabezpečení. Na základě těchto kritérií se rovněž určuje, zda musí mít ke vstupu vízum, nebo pouze platný cestovní doklad.

Právní řád České republiky je ve shodě a kooperaci s právním řádem ostatních členských států Evropské unie. Nejmarkantnější dělení, které je zde patrné a táhne se celým právním vztahem k cizincům, je rozlišování, zda jsou cizinci občany států Evropské unie nebo států ostatních.

201 Např. jestli jsou občané států EU nebo ostatních států, jestli jsou občané státu s bezvízovým stykem nebo pro vstup potřebují víza.

5.4 Podmínky pobytu cizince

Souhlas státu se vstupem cizince neznamena souhlas k jeho trvalému pobytu. Podmínky vstupu resp. pobytu jsou určeny zákonem o pobytu cizinců,²⁰² který určuje podmínky pobytu osob, které nedisponují státním občanstvím. Cizinci mohou na území ČR dlouhodobě pobývat na základě povolení k přechodnému nebo trvalému pobytu.²⁰³ Zákon určuje podmínky vydání jednotlivých typů povolení k pobytu. Cizinci mohou přechodně pobývat na území ČR pouze na základě dlouhodobého víza, povolení k dlouhodobému pobytu nebo výjezdního příkazu.²⁰⁴

Zákon rozlišuje krátkodobá víza, na základě kterých může jeho držitel buď územím ČR projet do další země²⁰⁵ nebo se pohybovat na letištním prostoru²⁰⁶ nebo zde pobývat po dobu kratší, než je 90 dní. Dlouhodobá víza umožňují jeho držitelům pobývat na území ČR po dobu nad 90 dní.²⁰⁷ Víza jsou vydávána občanům tzv. smluvních států.²⁰⁸ O povolení k dlouhodobému pobytu musí požádat

202 Zákon č. 326/1999 sb. o pobytu cizinců na území ČR, novela č 161/2006 Sb.

203 Krátkodobě se cizinci mohou na území ČR pohybovat bez zvláštního povolení (víza, povolení k pobytu apod.) , pokud mají občanství státu, se kterým Český stát uzavřel mezinárodní smlouvu o bezvízovém styku, nebo je členem EU.

204 Doklad vydávaný policií ČR, který po vypršení platnosti víza, zamítnutí povolení k pobytu umožňuje cizinci pobyt na dobu nezbytně nutnou k provedení neodkladných úkonů a k vycestování z území, srov. zákon č. 222/2003, díl 4, § 50.

205 Tzv. průjezdní vízum.

206 Tzv. letištní víza.

207 Dalším typem víz jsou tzv. diplomatická víza nebo zvláštní víza.

208 Tj. státu, se kterým byla uzavřena smlouva o povolení pobytu jeho občanů na území ČR na základě víza.

cizinec, který hodlá na území ČR přechodně pobývat po dobu delší než 1 rok.

O trvalý pobyt může cizinec požádat za omezených podmínek. Ty závisí na době, po kterou se legálně zdržuje na území ČR a okolnostech, za kterých o něj žádá. Bez předchozího pobytu o něj může požádat, pokud chce trvale žít s občanem ČR (např. jako manžel nebo manželka) nebo z humanitárních důvodů. Obecně platí, že o trvalý pobyt může požádat cizinec, který žije na území ČR nepřetržitě pět let.²⁰⁹

5.5 Závěr

Přistěhovalec, pokud ho vnímáme v rámci legislativní kategorie *cizinec*, může být člověk, který pobývá na území ČR přechodně či trvale. Proto i člověk, který na našem území žije dlouhodobě nebo trvale, může být vnímán v dichotomii našinec (tj. občan ČR²¹⁰) vs. cizinec jako ten druhý. Přejít do kategorie našinec je po legislativní stránce obtížná, avšak není vymezena tak, aby byla nepřekročitelná nebo nesplnitelná. Pokud splňuje podmínky dané zákonem o občanství, může požádat o jeho udělení.²¹¹

Právní rámec usiluje o jednoznačnou definici osob, které přišli na naše území a rozhodli se zde pobývat. Snaží se rovněž jasně vymezit pravidla, která určují podmínky

209 Zvláštní případy jsou upraveny Novelou zákona o pobytu cizinců č.161/2006.

210 Kategorie našinec nezahrnuje pouze státní příslušnost (tedy občan ČR), ale i národnost (Čech), které jsou přiřazovány znaky jako etnicita, pokrevní příbuzenství aj.

211 Zákon kromě trvalého pobytu určuje podmínku trestní bezúhonnosti, jazykové znalosti, ekonomické a sociální zajištění, žadatel také nesmí ohrožovat bezpečnost státu.

působení přistěhovalců na území ČR na straně jedné
a pravomoci státních orgánů a ostatních institucí na straně
druhé.

6. Etnokoncept pojmu přistěhovalec

V této části se podíváme, jaké obsahy pojmu přistěhovalec přiřazují příslušníci české většinové společnosti. Rozumíme tím představu, kterou si lidé o přistěhovalci vytvářejí na základě určitých znaků, které získávají ze svého okolí. Zaměříme se na charakteristiky, které lidé pojmu přistěhovalec přiřazují, a také budeme zjišťovat postoje, které k němu mají (tzn. zjišťovat vůli s přistěhovalci komunikovat a nároky na integraci přistěhovalců do majoritní společnosti).

Položíme si tedy otázky: Koho si Češi představují pod pojmem přistěhovalec? Jaké přívlastky podle nich toto slovo má? Je jeho význam jednoznačně chápáný nebo naopak nejasný? V jakých kontextech se koncepty, ve kterých ho lidé chápou, objevují? Rozlišují členové české společnosti přistěhovalce v jejich reálné heterogenitě nebo je tento pojem vnímán jako celek? Podle jakých měřítek je rozlišují? Jaké k přistěhovalci zaujímají postoje?

Na tyto otázky se budeme snažit odpovědět na základě výzkumu, který proběhl mezi skupinou respondentů, příslušníků české většinové společnosti.

6.1 Metodologie výzkumu

6.1.1 Vzorek respondentů

Vědomě jsem zvolila respondenty z řad vysokoškolských studentů narozených v letech 1980 až 1987. Tato skupina má charakteristiky, které jsou pro výzkum relevantní. Tito lidé vyrůstali za změněných společenských, politických a ekonomických podmínek, a proto jejich koncept pojmu přistěhovalce může lépe ukázat tendence, které odrážejí vývoj po roce 1989, a směřují či by měli směřovat českou společnost. Vysokoškolští studenti jsou jednou částí většinové společnosti a patří do generace lidí, která má v sobě předpoklad zvládnutí politické korektnosti v přístupu k přistěhovalcům. Kromě socioprofesionálního statusu vysokoškolského studenta a generační příslušnosti bylo podmínkou pro zařazení respondenta do výzkumného vzorku státní občanství České republiky a trvalé bydliště v Praze. Skupina respondentů byla navíc tvořena tak, aby byli rovnoměrně zastoupeni muži a ženy. Celkový vzorek pak tvořilo 48 respondentů.²¹²

²¹² Studenti byli z těchto vysokých škol: z Filosofické fakulty UK, Fakulty sociálních věd UK, Fakulty humanitních studií UK, Právnické fakulty UK, Vysoké školy chemicko-technologické a Českého vysokého učení technického. Poměr studentů humanitních (resp. společenskovědních) a přírodovědeckých oborů byl 3:1.

Tab. č.1 Rozdělení respondentů podle pohlaví.

	Počet	Procenta	Kumulativní Procenta
Rozdělení Ženy	24	50,0	50,0
Muži	24	50,0	100,0
Celkem	48	100,0	

6.1.2 Užité metody

A. koncepce obsahová:

Pro výzkum jsem zvolila formu dotazníku, který byl vytvořen s ohledem na zkoumaný problém. Sledoval obecnou rovinu pojmu přistěhovalec a s ohledem na český kontext zkoumal postoje respondentů a charakteristiky, které respondenti pojmu přiřazují.

B. koncepce formální:

Dotazník obsahoval 28 otázek.²¹³ Dotazník pracoval s dvěma typy otázek, otevřenými a uzavřenými. K otevřeným otázkám měli respondenti volně vyjádřit svůj názor. K uzavřeným otázkám měli přiřazovat svoje odpovědi na základě tzv. názorové škály. Uzavřené otázky byly doplněny prostorem, na kterém respondenti mohli svůj postoj doplnit, pokud to považovali za nutné. V úvodu dotazníku byly zjišťovány pasportizační údaje o respondentovi.

²¹³ Dotazník obsahoval 28 otázek, které jsme pro tento výzkum vyhodnotili. Celkový počet otázek byl větší (viz příloha).

6.2.3 Harmonogram výzkumu

Výzkum byl realizován ve dvou fázích. První etapou byla pilotáž, která proběhla v říjnu a listopadu 2005. Pilotní výzkum byl prováděn na vzorku 20 lidí. Pomohl upravit některé otázky, aby se staly více srozumitelné. Zjistil potřebu respondentů vyjádřit se k některým otázkám nad rámec poskytnutých možností v odpovědi. Proto byl u některých otázek přidán prostor k napsání vlastního komentáře. Na něj byl brán zřetel při vyhodnocování.

Samotné dotazníkové šetření se uskutečnilo v květnu až v červnu 2006. Dotazníky byly distribuovány jednak rozesíláním pomocí emailu a jednak na základě osobního kontaktu. Konečné datum návratu dotazníků bylo k 1.7. 2006. Celkem bylo rozdáno 65 dotazníků, navrátilo se jich 48. V červenci a srpnu 2006 došlo k následnému vyhodnocování a psaní závěrů výzkumu.

6.2.4 Vyhodnocení dotazníků

Vzhledem k povaze výzkumné otázky a velikosti zkoumaného vzorku jsem použila dvě metody:

A. kvantitativní. Uzavřené otázky směřovaly ke kvantitativnímu vyhodnocení. Údaje z těchto odpovědí jsem převedla do číselné hodnoty kódu, zapsala do programu Excel a zpracovala pomocí programu SPSS. K vyhodnocení jsem použila metodu frekvenční analýzy.

B. kvalitativní. Pro vyhodnocení otevřených odpovědí jsem použila obsahovou analýzu. Na jejím základě jsem vytvořila systém obsahových kategorií, které jsem v druhém kroku podrobila opět frekvenční analýze.

6.2 Struktura pojmu přistěhovalec

Na základě vyhodnocení výzkumu se pokusíme přiblížit jak pojem přistěhovalec vnímají členové většinové společnosti, reprezentovaní českými vysokoškoláky. Tato kapitola je rozdělena do třech částí, které se zaměřují na určitá témata související s obsahem sledovaného pojmu.

V první části se snažíme zjistit, co si respondenti vybaví, když uslyší slovo přistěhovalec (tj. definici pojmu). Jaké obsahy a vlastnosti mu nejčastěji přiřazují.

V druhé části zkoumáme postoje respondentů, které vyjadřují míru tolerance, s níž respondenti reagují na vstup přistěhovalce do určitých společenských skupin (primárních a sekundárních, formálních a neformálních).

V třetí části zjišťujeme míru přizpůsobení, kterou od přistěhovalce respondenti vyžadují při integraci do většinové společnosti.

6.2.1 Co si respondenti představují pod pojmem přistěhovalec.

Dotazník byl uveden otevřenou otázkou, která zjišťovala, co si lidé vybaví, když uslyší slovo přistěhovalec. Odpovědi bychom mohli rozdělit do několika kategorií.

A. Člověk, který přichází do jiné země, aby zde žil

Část respondentů (20/41,6%)²¹⁴ si pod pojmem přistěhovalec představila člověka, který přišel do jiné země, aby zde žil. Respondenti přitom nazírali různé stránky jeho příchodu. Nejčastěji zdůrazňovali proces příchodu: „Je to člověk, který přišel do země, v níž žije, odjinud.“²¹⁵ „Je to osoba, která se přistěhovala do mé země či místa mého bydliště“.²¹⁶ Celkem se tato subkategorie objevila u 14 respondentů (29,1%).

B. Důvody příchodu

Někteří respondenti (6/12,5%) si všímali důvodů, z jakých přistěhovalec přichází: „Příslušník, který do jiné země přichází z nejrůznějších důvodů, nejčastěji politických

214 Procenta a četnost odpovědí byly vypočítány z celkového počtu 48 respondentů.

V jedné otevřené odpovědi se nicméně velmi často objevovalo více kategorií současně.

Stanovené kategorie jsem vztáhla k počtu respondentů nikoli k celkovému počtu

kódovaných kategorií. Každá kategorie byla v jedné odpovědi započítána pouze jednou.

215 Žena, nar. 1980.

216 Muž, nar. 1979.

nebo pracovních.“²¹⁷ „Člověk z cizí země, který žije z různých důvodů (ekonomických, politických či osobních) v jiné zemi.“²¹⁸

C. Cizinec

Jiné odpovědi kladly důraz na jinakost přistěhovalce, nazývali ho cizincem: „ Cizinec, který se usadí v naší zemi.“²¹⁹ „Cizinec – bez bližšího určení.“²²⁰ Takové klasifikace se vyskytovaly u deseti respondentů (20,8%).

D. Jinakost přistěhovalce z hlediska etnicity

Část respondentů (8/16,7%) specifikovala jinakost přistěhovalce z etnického hlediska. Jedna respondentka si představila „cizokrajnou tvář s jinou barvou pleti.“²²¹ Některé odpovědi přímo specifikovaly přistěhovalce z hlediska národnosti: „Člověk z východu, Číňan, Ukrajinec, Slovák.“²²² „...Vietnamec, co tu vlastní hospodu.“²²³

217 Žena, nar. 1980.

218 Muž, nar. 1980.

²¹⁹ Muž, nar. 1985.

²²⁰ Muž, nar. 1980.

²²¹ Žena, nar. 1984.

²²² Muž, nar. 1980.

²²³ Muž, nar. 1983.

E. Odlišné kulturní znaky

Někdy si respondenti všímali odlišných kulturních znaků (jazyka a náboženství): „... Cizinec, který neumí pořádně česky.“²²⁴ „Muslim, který sem uprchnul ze své země...“²²⁵ Z hlediska příslušnosti k odlišnému náboženství nahlíželi přistěhovalce čtyři respondenti (8,3%) a z hlediska jazykové odlišnosti dva respondenti (4,1%).

F. Spojení významu slova se synonymními významy a prostředím, ve kterém se přistěhovalec ocitl

Jiné odpovědi spojovaly význam přistěhovalce s příbuznými slovy tohoto pojmu: „Uprchlík,..., který sem utekl...“²²⁶ „Imigrant, levná pracovní síla...“²²⁷ Tato kategorie se objevila u šesti respondentů (12,5%).

Dvě respondentky (4,1%) si pojem přistěhovalec spojily s prostředím, ve kterém je přistěhovalec zasazen: „Utečenecký tábor, cizinecká policie, azyl.“²²⁸

G. Odlišný sociální status a složitá životní situace

Někteří respondenti si také všímali těžké situace, ve které se podle nich přistěhovalec nachází: „Zbídačený,

224 Žena, nar. 1984.

225 Muž, nar. 1983.

226 Muž, nar. 1984.

227 Muž, nar. 1980.

228 Žena, nar.1983.

chudý, bosý, hladový, zoufalý, musel odněkud odejít.“²²⁹ Jedna respondentka si pod pojmem přistěhovalce představila „složitou životní situaci.“²³⁰ Celkem se tato kategorie objevila u čtyř respondentů (8,3%).

H. Člověk

Celkem dva (4,1%) respondenti také odmítli přistěhovalce kategorizovat. S ohledem na rovnost všech lidí odmítali jakékoli přívlastky, které by tuto rovnost rušily. Napsali odpověď „člověk“.²³¹

I. Zasazení přistěhovalce do českého kontextu

Ve výzkumu se ukázalo, že celkem čtrnáct (29,1%) respondentů pojem přistěhovalce vysvětlovalo v rámci znalosti českého kontextu. Jedna respondentka odpověděla: „Cizinec žijící v České republice.“²³² Jeden respondent napsal odpověď : „Cizinec, který se usadí v naší zemi.“²³³ Do této kategorie náležely i odpovědi, které přistěhovalce definovaly znaky, které odpovídají české zkušenosti s migrací. Jeden respondent odpověděl: „Člověk z východu, Číňan, Ukrajinec, Slovák.“²³⁴

229 Žena, nar. 1980.

230 Žena, nar. 1981.

231 Žena, nar. 1980.

232 Žena, nar. 1980.

233 Muž, nar. 1985.

234 Muž, nar. 1980.

Tento druh vymezení poukazuje na vnímání aktuálnosti problému přistěhovalců v českém prostoru.

6.2.2 Diferenciace přistěhovalců

Všichni respondenti souhlasili s tvrzením, že se přistěhovalci mohou setkat i v České republice. Všichni také vnímali odlišnost jednotlivých přistěhovalců. Nyní se podrobněji zaměříme na to, jaký typ odlišnosti respondenti u přistěhovalců reflektovali.²³⁵ Obecně se v otevřených odpovědích objevuje kulturní a sociální rozdílnost jednotlivých přistěhovalců. Přesto v jednotlivých dotaznících najdeme rozdíly.

A. Odlišnost kulturní

První skupina respondentů viděla odlišnost mezi přistěhovalci v kultuře jejich výchozí společnosti: Přistěhovalci se liší „v kultuře, zvycích a tradici.“²³⁶ „Rozdíly určitě jsou: kulturní, náboženské, sociální...“²³⁷ Jeden respondent viděl rozdíly „v náboženském vyznání...v tom, z jakého kulturního prostředí pochází.“²³⁸ Celkem takto odpovědělo 18 respondentů (37,5%).

235 Otázka v dotazníku zněla „Existují nějaké rozdíly mezi přistěhovalci? Jaké?“

236 Žena, nar. 1983.

237 Muž, nar. 1985.

238 Muž, nar. 1984.

B. Odlišnost v důvodech příchodu

Druhá část respondentů (16/33,3%) si všimla různých důvodů příchodu přistěhovalce: Jedna respondentka viděla rozdíly v „důvodech opuštění oblasti, buď politických nebo ekonomických.“²³⁹ Jeden respondent rozděloval přistěhovalce na dvě skupiny: „1. Ti, co jdou za lepším – zapojí se jako pracovní síla, učí se jazyk, vnímají kulturu. 2. Ti, co jdou, protože musí (krize ve vlastní zemi) – končí jako žadatelé o azyl.“²⁴⁰

C. Odlišnost v adaptaci na nové prostředí

Někteří respondenti (8/16,7%) akcentovali odlišnost přistěhovalců v míře a schopnosti adaptace na české prostředí. Jedna respondentka napsala, že rozdíly mezi přistěhovalci jsou: „...například v tom, jestli mají zájem o místní kulturu...“ Jiná respondentka odpověděla, že jeden z rozdílů je, „jestli se zvládnou adaptovat na život v nové zemi nebo ne.“²⁴¹

D. Odlišnosti stejné jako u jiných lidí

Celkem šest respondentů (12,5%) odmítlo přistěhovalce kategorizovat jako zvláštní samostatnou skupinu, mezi kterou by existovaly odlišnosti jiné

239 Žena, nar. 1980.

240 Muž, nar. 1981.

241 Žena, nar. 1984.

než u běžné populace ČR. Jedna respondentka napsala: „Nechápu otázku, jasně že existují rozdíly - důvod, třídní původ, vzdělání...“²⁴² Jeden respondent odpověděl: „Stejně jako mezi občany ČR, někteří jsou vzdělaní, jiní ne, někteří k nám přijdou s dobrými úmysly, jiní ne.“²⁴³

E. Ostatní odlišnosti

Kromě těchto skupin se objevují jedinci, kteří si všímají „nestandardních“ odlišností přistěhovalců. Jeden z respondentů si všiml také fyzické odlišnosti jednotlivých přistěhovalců: Rozdíly jsou „fyzické, barva pleti, výška, vlasy, typ.“²⁴⁴

6.2.3 Shrnutí

Ze zjišťování definice pojmu přistěhovalec vyplynulo, jaké znaky pojmu přistěhovalec respondenti akcentovali. Zaznamenali jsme tyto hlavní tendence: vymezení na základě příchodu do jiné země, jinakosti (etnické, kulturní), rozlišování důvodů příchodu a vnímání jeho odlišného sociálního statusu. Mezi respondenty se objevila (malá) skupina, která odmítla přistěhovalce definičně vymezit, protože má stejné „univerzální“ znaky jako ostatní lidé.

242 Žena, nar. 1980.

243 Muž, nar. 1982.

244 Muž, nar. 1980.

Zjistili jsme, že respondenti reflektují odlišnost jednotlivých přistěhovalců různým způsobem. Respondenti poukázali na kulturní a sociální odlišnost, na rozdíly v motivech příchodu a míře adaptace na nové prostředí. Mezi těmito odpověďmi byla opět skupina respondentů, která odmítla uvažovat o specifických rozdílech mezi přistěhovalci vyšší než u otázky předchozí.

6.3 Důvody příchodu přistěhovalce

V další části byl výzkum zaměřen na důvody příchodu přistěhovalce do České republiky. Přistěhovalci přicházejí s různou motivací, která je, jak jsme viděli, reflektována v médiích (uprchlík a ekonomický migrant) nebo v legislativě (uprchlík a cizinec s vízem k dlouhodobému pobytu). V našem výzkumu jsme zkoumali, jaké důvody respondenti považují za nejčastější, jaké naopak za nejméně časté.

Zvolili jsme otázky, ve kterých byly odlišeny jednak jednotlivé důvody příchodu a jednak četnost výskytu jednotlivých motivů.²⁴⁵ Respondenti si mohli vybrat mezi těmito důvody: 1. příchodem ze svobodného rozhodnutí (tj. že si Českou republiku vybral z vlastní vůle jako místo k životu), 2. navázání rodinných vztahů (uzavře zde sňatek s Čechem/Češkou), 3. porušování lidských práv v jeho zemi, 4. etnickými nebo náboženskými důvody (diskriminace jeho etnika nebo jeho náboženského vyznání), 5. pracovními (s cílem zlepšení kvalifikace,

²⁴⁵ Zvolili jsme čtyřstupňovou škálu plus jednu neutrální možnost (viz dotazník v příloze).

přípravou na budoucí zaměstnání, přechodem mezi pobočkami jedné firmy), 6. politickými (útekem před nepříznivými politickými podmínkami v jeho zemi), 7. humanitárními (z důvodu války, hladomoru apod.), ekonomickými (příchod za obživou z životní nutnosti, za odlišnou životní úrovní), 8. důvody provozování kriminální činnosti v ČR a 9. důvody provozování nebo podpory terorismu.

U těchto důvodů si respondenti vybírali z čtyřstupňové škály, jak často podle nich mohou nabízené důvody příchodu nastat. Mohli si zvolit z následujících možností: 1. často 2. méně často 3. méně často 4. nikdy. Měli také možnost jedné neutrální odpovědi (5. není rozhodující), která vyjadřovala, že daný motiv nepovažují v souvislosti s obsahem pojmu přistěhovalce za relevantní.

Za nejčastější důvody příchodu přistěhovalce byly považovány motivy ekonomické. Označilo je 32 respondentů (66,7%) /z celkového počtu 48 respondentů/, 14 osob (29,2%) je považovalo za časté, za méně časté dva odpovídající (4,2%).²⁴⁶ Žádný z respondentů u těchto důvodů neoznačil kategorii „nikdy“ nebo „není rozhodující“.

Důležitými jsou sledovány rovněž důvody politické a důvody humanitární. Celkem 21 respondentů (43,8%) považovalo politické důvody za častý motiv příchodu do ČR, 27 lidí (56,3%) za méně častý motiv. Důvody humanitární označilo 15 lidí (31,3%) odpovědí často a 33

²⁴⁶ Vzhledem k velikosti zkoumaného vzorku uvádíme u jednotlivých odpovědí na prvním místě počty respondentů a podíl v procentech v závorce. Celkový počet respondentů byl 48.

respondentů (68%) odpovědí „méně často“. Ani jeden z těchto důvodů nebyl označen za ten, který se u přistěhovalců nikdy nevyskytuje.²⁴⁷

Ostatní důvody se pohybovaly v širším hodnotovém rozpětí,²⁴⁸ z čehož lze usuzovat, že sledovaná skupina respondentů na ně nesdílela vyhraněný názor.

U důvodu porušování lidských práv v zemi původu přistěhovalce pouze dva respondenti (4,2%) vyslovili názor, že jde o motivy nejčastější. Nejvíce, 19 lidí (39,6%), je považovalo za časté, 52,3% za méně časté. Dva respondenti (4,2%) označili tyto motivy kategorií není rozhodující.²⁴⁹

U motivů pracovních, mezi které patří zlepšení pracovní kvalifikace, přechod mezi pobočkami jedné firmy a příprava na budoucí zaměstnání, nejvíce respondentů (35/72,9%) vyslovilo názor, že jde o méně časté důvody.²⁵⁰ Svobodné rozhodnutí považuje nejvíce lidí (32/ 66,7%) za důvod méně častý. Důvody rodinné považuje nejvíce osob (31/64,6%) za méně časté.

Kategorie nikdy²⁵¹, tedy striktní odmítnutí daného motivu příchodu přistěhovalce, se v dotazníku objevuje u důvodů etnických a náboženských, kdy ji označili dva respondenti (4,2%), u provozování kriminální činnosti v ČR se objevila u sedmi respondentů (14,6%), u důvodů

247 kategorie „nikdy“.

248 Viz tabulky „Důvody příchodu“ v příloze.

249 Viz výše.

250 Což je zajímavé i v kontextu slovenských studentů, kterých je na pražských vysokých školách velký počet. Z tohoto údaje můžeme vyvodit, že respondenti zřejmě nevnímají slovenské občany jako přistěhovalce.

251 Kategorie „nikdy“ znamená, že přistěhovalci z těchto důvodů nikdy nepřicházejí.

provozování nebo podpory terorismu ji zvolilo 18 dotazovaných (37,5%).²⁵²

6.3.1 Shrnutí

Respondenti považují za nejčastější důvody příchodu přistěhovalců do České republiky důvody ekonomické. Další časté motivy jsou humanitární a politické. Ostatní důvody, jako jsou pracovní, rodinné důvody nebo svobodné rozhodnutí, jsou považovány za méně časté.

Přestože respondenti jako skupina neodmítli žádný z důvodů, za nejčastější považují ty, u kterých je nějakým způsobem viditelná jejich problematičnost (např. politické pronásledování), které poukazují na odlišnost prostředí, ze kterého přistěhovalec přišel (odlišná životní úroveň), nebo na situaci, která je vnímána v souvislosti s naší jako „výjimečná“ (např. válka). Důvody, které jsou naším životním situacím podobné, nejsou tak viditelné, a proto jsou vnímány jako méně časté.

²⁵² Ostatní kategorie u těchto důvodů viz příloha.

Tab. č.2 Důvody příchodu přistěhovalce

Důvody příchodu	Kategorie				
	nejčastěji	často	méně často	nikdy	není rozhodující
ekonomické	32/66,7%	14/29,2%	2/4,2%	0	0
pracovní	0	8/16,7%	35/72,9%	2/4,2%	3/6,3%
politické	0	21/43,8%	27/56,3%	0	0
humanitární	0	15/31,3%	33/68,8%	0	0
svobodné rozhodnutí	0	7/14,6%	32/66,7%	0	9/18,8%
rodinné	4/8,3%	10/20,8%	31/64,6%	0	3/6,3%
porušování lidských práv	2/4,2%	19/39,6%	25/52,1%	0	2/4,2%
etnické a náboženské	0	12/25%	33/68,6%	2/4,2%	1/2,1%
kriminální činnost	0	8/16,7%	21/43,8%	7/14,6%	12/25%
podpora terorismu	0	0	16/33,3%	14/29,2%	18/37,5%

6.4 Postoje Čechů k přistěhovalcům. Nároky na integraci přistěhovalce do společnosti.

Součástí konceptu přistěhovalce, jak je utvářen v obecném povědomí, je otázka nároků většinové společnosti na integraci přistěhovalců. Budeme tedy analyzovat, jakou míru tolerance mají respondenti k přistěhovalci, který vstupuje do „jejich“ prostředí,

a zjišťovat míru požadovaného přizpůsobení samotných přistěhovalců.

První typ otázek se zaměřil na problém, v jaké míře jsou lidé ochotni přistěhovalce sociálně akceptovat a navazovat s ním různé typy sociálních vztahů, které by o akceptování svědčily (v otázkách byla definována různá prostředí, která představovala různou míru blízkosti nebo naopak vzdálenosti: rodina /širší i nukleární/, přátelé, pracovní prostředí, dům, média). Druhý typ otázek se respondentů ptal, do jaké míry by se podle nich přistěhovalec měl přizpůsobit české společnosti (v chování, ekonomice, náboženství, lidských právech, odívání) a do jaké míry by měl přijmout kulturu hostitelské společnosti.

Respondentům byla předložena tvrzení, u každého z nich byla hodnotová škála, na které měli zaškrtnout jednu odpověď. Mohli si zvolit z možností 1. určitě ano, 2. spíše ano, 3. spíše ne, 4. určitě ne, nebo 1. určitě nevadilo, 2. spíše nevadilo, 3. spíše vadilo, 4. určitě vadilo.²⁵³ Škála obsahovala neutrální odpověď „nevím“, která znamenala, že se respondent nerozhodl pro žádnou z možností. U některých otázek jsme přidali odpovědi „je mi to jedno“ a „není rozhodující“. Odpověď „je mi to jedno“ směřovala k názoru, který vyjadřoval nezúčastněný postoj vůči přistěhovalci. Možnost „není rozhodující“ znamenala, že daný důvod není považován za relevantní k obsahu pojmu přistěhovalec.

²⁵³ Druhá možnost byla u tvrzení typu „Nevadilo by mi s přistěhovalcem chodit do práce.“ Zvolila jsem ji pro větší jasnost odpovědí.

6.4.1 Do jaké míry jsme otevření vůči přistěhovalci, který vstupuje do hostitelské společnosti.

V otázkách, které zjišťovaly „míru otevřenosti“, se objevovala prostředí s různou mírou soukromí a formálnosti. Dvě základní tvrzení, které tvoří dva protikladné konce na škále postojů uzavřenosti nebo otevřenosti Čechů k přistěhovalcům, zněly: „Uvítal(a) bych, kdyby přistěhovalec udržoval široké kontakty s Čechy“ a „Uvítal(a) bych, kdyby přistěhovalec žil pouze v rámci vlastní skupiny“.

U první otázky si vybralo odpověď „určitě ano“ 18 respondentů (37%), „spíše ano“ 20 respondentů (41,7%). Nikdo se nerozhodl pro odpověď „určitě ne“. Čtyři respondenti (8,3%) označili odpověď „je mi to jedno“ a dva lidé vybrali odpověď „nevím“ (4,2%).

U odpovědi na druhou výrazně protikladnou otázku se pro kategorii „určitě ano“ nerozhodl žádný z odpovídajících. Pro odpověď „spíše ano“ se rozhodli dva respondenti (4,2%), pro „spíše ne“ 15 respondentů (31,3%) a kategorii „určitě ne“ si vybralo 22 respondentů (45,8%). Pro odpověď „je mi to jedno“ se rozhodli tři respondenti (6,3%). U této otázky byla zvolena také možnost „není rozhodující“, označilo ji šest respondentů (12,5%). Pokud bychom odpovědi na tyto otázky považovali za protilehlé vrcholy jedné přímky, která tvoří míru otevřenosti nebo uzavřenosti přistěhovalce k hostitelské společnosti, vidíme, že Češi chtějí, aby se cizinci zapojili do české společnosti,

a odmítají, aby se na jejich území tvořily izolované přistěhovalecké komunity.

Tab. č. 3 Uvítal(a) bych, kdyby přistěhovelec udržoval široké kontakty s Čechy.

		Četnost	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi	1. určitě ano	18	37,5	39,1	39,1
	2. spíše ano	20	41,7	43,5	82,6
	3. spíše ne	4	8,3	8,7	91,3
	6. je mi to jedno	4	8,3	8,7	100,0
	Celkem	46	95,8	100,0	
Neplatné	5. Nevím	2	4,2		
Celkem		48	100,0		

Tab. č.4 Uvítal(a) bych, kdyby přistěhovelec žil pouze ve vlastní skupině.

		Četnost	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní Procenta
Platné odpovědi	2. spíše ano	2	4,2	4,2	4,2
	3. spíše ne	15	31,3	31,3	35,4
	4. určitě ne	22	45,8	45,8	81,3
	6. je mi to jedno	3	6,3	6,3	87,5
	7. není rozhodující	6	12,5	12,5	100,0
Celkem		48	100,0	100,0	

V dalších otázkách bylo specifikováno prostředí, kam může případně přistěhovalec vstoupit, které se vyznačovalo různou mírou sociální blízkosti. V rámci sledování obecných postojů vůči přistěhovalci, jako definované sociální kategorii, byla tedy sledována míra akceptace blízkosti sociálních vztahů. Měřila se na představě vazby na úrovni rodiny, sousedství, přátelských a popřípadě kolegiálních kontaktů a na ochotě se dozvídat o přistěhovalci prostřednictvím médií.

Otázky týkající se nejintimnějšího prostředí, rodiny, jsme rozdělili na dvě části. Jedna otázka zkoumala, do jaké míry by respondentům nevadilo uzavřít s přistěhovalci sňatek.²⁵⁴ Druhá zjišťovala, zda jsou respondenti ochotni mít přistěhovalce v rodině.

U první otázky největší podíl respondentů (22/48,5%) označil odpověď „určitě nevadilo“, deset lidí (20,8%) odpovědělo, že „spíše nevadilo“ a devět vybralo možnost „spíše vadilo“, sedm odpovídajících (14,6%) označilo neutrální kategorii „nevím“.

V druhé otázce najdeme ve srovnání s první otázkou mírné rozdíly, a to ve prospěch vstřícného postoje: podíl respondentů s kategorií „určitě nevadilo“ je 28 (58,2%), deseti respondentům (20,8%) by mít přistěhovalce v rodině spíše nevadilo a dva lidé (4,2%) označili možnost „určitě vadilo“. Celkem osm respondentů (16,7%) označilo

²⁵⁴ V dotazníku byla věta formulována „Nevadilo by mi vzít si přistěhovalce za manžela/manželku.“, aby se předešlo zápornému postoji, který by věta předestírala („Vadilo by mi s přistěhovalcem sousedit, aj.“).

neutrální odpověď. Nikdo z odpovídajících si nevybral možnost „spíše vadilo“.

Druhou dvojici tvořily otázky týkající se ochoty přátelit se s přistěhovalcem²⁵⁵ a chodit s ním do práce.²⁵⁶ U otázky zjišťující přátelství je největší počet respondentů, kteří vybrali odpověď „určitě nevadilo“ (28/58,3%), možnost „spíše nevadilo“ označilo 14 respondentů (29,2%). Ve výzkumu se ukázalo, že čtyři respondenti (8,3%) vybrali odpověď „spíše vadilo“. Odpověď „určitě vadilo“ neoznačil žádný z respondentů. Celkem dva respondenti (4,2%) vybrali neutrální kategorii „nevím“.

U ochoty s přistěhovalcem pracovat je odpověď „určitě nevadilo“ ještě častější, označilo ji 39 respondentů (81,3%). Ostatní odpovědi jsou méně četné: kategorii „spíše nevadilo“ zastupují tři respondenti (6,3%), kategorii „spíše vadilo“ dva respondenti (4,2%). Kategorii „určitě vadilo“ vybrali rovněž dva respondenti (4,2%). Neutrální odpověď vybrali také dva respondenti (4,2%).

Za další prostředí, do kterého byl přistěhovelec zasazen, jsme zvolili sousedství a bydlení v jednom domě.²⁵⁷ V první otázce na sousedství je největší míra respondentů (30/62,5%), kteří označili odpověď „určitě nevadilo“, na druhém místě v četnosti je odpověď „spíše nevadilo“, kterou vybralo 12 odpovídajících (25%). Odpověď „spíše vadilo“ se objevila u tří respondentů

255 „Nevadilo by mi se s přistěhovalcem přátelit.“

256 „Nevadilo by mi s přistěhovalcem chodit do práce.“

257 Věty byly formulovány: „Nevadilo by mi s přistěhovalcem sousedit.“ a „Nevadilo by mi s přistěhovalcem bydlet v jednom domě.“

(6,3%). Žádný neodpověděl „určitě vadilo“. Neutrální odpověď „nevím“ si vybrali tři lidé (6,3%).

Respondenti na otázku týkající se bydlení v jednom domě nejčastěji odpovídali „určitě nevadilo“ (22/45,8%). Kategorii „spíše nevadilo“ vybralo 15 respondentů (31,3%) a odpověď „spíše vadilo“ se objevila u třech respondentů (6,3%). Nikdo si nevybral odpověď „určitě vadilo“. Neutrální odpověď zvolilo osm respondentů (16,7%).

Poslední sledované prostředí tvořil mediální prostor. Tvrzení, ke kterému se respondenti měli vyjadřovat, znělo: „Nevadilo by mi se o přistěhovalci dozvídat pouze z médií.“ V odpovědích se stejný počet respondentů (14/29,2%) vyjádřil volbou odpovědi „určitě vadilo“ a „spíše vadilo“. Odpovědi „spíše vadilo“ zaškrtnuli tři odpovídající (6,3%) a odpověď „určitě nevadilo“ sedm respondentů (14,6%). Neutrální odpověď uvedlo deset lidí (20,8%).

6.4.2 Shrnutí

Ve výzkumu se ukázalo, že čím je sociální prostředí, do kterého byl přistěhovalec umístěn, respondentům bližší a intimnější, tím více je přítomnost přistěhovalce v tomto prostředí problematictější. Míra tolerance se vzhledem k prostředí, které představují sociální vzdálenost, zvyšuje.

Tab. č.5 Četnost odpovědí „určitě nevadilo“.

Otázka	Četnost odpovědi „určitě nevadilo“ počet osob/procenta
mít za manžela/manželku	22 /45,8%
mít v rodině	28/58,3%
přátelit	28/58,3%
bydlet v jednom domě	22/45,8%
sousedit	30/62,5%
chodit do práce	39/81,3%
dozvídat pouze z médii ²⁵⁸	14/29,2%

6.4.3 V jaké míře se podle respondentů mají přistěhovalci přizpůsobit hostitelské společnosti.

Otázky, které směřovaly k míře přizpůsobení přistěhovalce majoritnímu prostředí zahrnovaly jednak tvrzení obecného charakteru a jednak se zaměřovaly na oblasti, ve kterých by se přistěhovalec měl nebo neměl přizpůsobit.

Obecná protikladně formulovaná tvrzení, na které měli respondenti reagovat, zněla: „Přistěhovalec se musí přizpůsobit naší společnosti.“ a „Očekávám, že si přistěhovalec zachová svoji kulturu.“ Žádné z těchto tvrzení nesespecifikovalo oblasti, ve kterých by se přistěhovalec měl

²⁵⁸ vzhledem k formulaci otázky uvádíme četnost odpovědi „Určitě vadilo“.

nebo neměl přizpůsobit. Výroky vymezovaly spíše obecný rámec, do kterého se přistěhovalec má integrovat.

Nejvíce respondentů zastávalo názor, že přistěhovalec se určitě musí přizpůsobit naší společnosti (16/33,3%) nebo spíše musí (14/29,2%). Na třetím místě v četnosti je neutrální odpověď. Celkem deset respondentů (20,8%) nevědělo, jestli se přistěhovalec musí nebo nemusí přizpůsobit. V malé míře se objevovaly i záporné odpovědi, šest respondentů (12,5%) bylo přesvědčeno, že se přistěhovalec spíše nemusí přizpůsobit a dva (4,2%) zastávali názor, že „určitě nemusí“.

Odpovědi na otázku na míru zachování výchozí kultury přistěhovalce se v rámci sledovaného souboru respondentů různily. Nejvíce respondentů (20/41,7%) bylo přesvědčeno, že by si měl přistěhovalec svoji kulturu „spíše zachovat“, 11 respondentů (22,9%) očekávalo, že by si přistěhovalec měl svoji kulturu „určitě zachovat“. U tohoto tvrzení byla možná odpověď „není rozhodující“, která znamenala, že jistý důvod nepovažují v souvislosti s obsahem pojmu přistěhovalec za relevantní. V této odpovědi ji označilo 13 respondentů (27,1%), což je druhá největší četnost. Ostatní odpovědi se vyskytly v malé míře. Celkem 3 lidé vybrali odpověď „spíše ne“ a dva lidé (4,2%) odpověď „je mi to jedno“.

Tab.č. 6 Přistěhovelec se musí přizpůsobit naší společnosti.

		Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi	1. určitě ano	16	33,3	42,1	42,1
	2. spíše ano	14	29,2	36,8	78,9
	3. spíše ne	6	12,5	15,8	94,7
	4. určitě ne	2	4,2	5,3	100,0
	Celkem	38	79,2	100,0	
Neplatné	5	10	20,8		
Celkem		48	100,0		

Tab.č.7 Od přistěhovalce očekávám, že si zachová svoji kulturu.

		Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi	1. určitě ano	11	22,9	22,9	22,9
	2. spíše ano	20	41,7	41,7	64,6
	3. spíše ne	2	4,2	4,2	68,8
	6. je mi to jedno	2	4,2	4,2	72,9
	7. není rozhodující	13	27,1	27,1	100,0
	Celkem	48	100,0	100,0	

V ostatních otázkách jsme se zaměřili na jednotlivé oblasti kultury (normy chování, ekonomická úspěšnost, náboženství, lidská práva, způsob odívání).

Podívejme se nejdříve na oblast zákonů a lidských práv, které podle našeho názoru tvoří základní principy naší společnosti a jsou základem společenského systému a ovlivňují pohled na jednotlivce, který je součástí

společnosti, a mohly by předurčovat i pravidla občanského soužití.

Tyto odpovědi, týkající se oblasti legislativních norem, které regulují člena lidské společnosti, mají nejednoznačnější odpovědi z celého dotazníku. Soubor respondentů se ve svém názoru víceméně sjednocuje. Pokud se podíváme na oblast lidských práv,²⁵⁹ odpověď „určitě ano“ vybralo 42 (87,5%) dotázaných. Další odpovědi se vyskytují ve velmi malé četnosti. Názor „spíše ano“ zastávalo pět respondentů (10,4%) a jeden respondent (2,1%) uvedl odpověď „spíše ne“. V dotaznících se neobjevily žádné záporné ani neutrální odpovědi.

Podobné postoje vyjadřovali lidé v souvislosti s názorem na přizpůsobení přistěhovalce zákonům ČR. Odpovědí „určitě ano“ se vyjádřilo 39 respondentů (81,3%), „spíše ano“ zaškrtnulo sedm respondentů (14,6%). Celkem dva respondenti (4,2%) uvedli odpověď „je mi to jedno“. Záporné ani neutrální odpovědi „nevím“ se nevyskytly.

Tab. č.8 Od přistěhovalce očekávám, že se přizpůsobí zákonům ČR.

	Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi 1. určité ano	39	81,3	81,3	81,3
2. spíše ano	7	14,6	14,6	95,8
6. je mi to jedno	2	4,2	4,2	100,0
Celkem	48	100,0	100,0	

²⁵⁹ Tvrzení znělo: „Od přistěhovalce očekávám, že bude uznávat lidská práva.“

Tab.č. 9 Od přistěhovalce očekávám, že bude uznávat lidská práva.

		Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi	1. určitě ano	42	87,5	87,5	87,5
	2. spíše ano	5	10,4	10,4	97,9
	3. spíše ne	1	2,1	2,1	100,0
	Celkem	48	100,0	100,0	

Otázka „Očekávám, že přistěhovalec přijme pravidla slušného chování české společnosti“ se vztahuje k normativní stránce kultury, která může zůstat na rozdíl od zákonů nevyřčena. Pravidla slušného chování však mohou jednotlivce více internalizovat skrze enkulturaci.

Celkem 27 respondentů (56,3%) bylo přesvědčeno, že přistěhovalec „určitě musí“ přijmout pravidla slušného chování české společnosti. Celkem 13 respondentů (27,1%) odpovědělo, že „spíše ano“. Celkem čtyři respondenti (8,3%) vybrali odpověď „spíše ne“ a dva (4,2%) označili odpověď „určitě ne“. Pro možnost „není rozhodující“ se rozhodli také dva respondenti (4,2%).

Další typy otázek se vztahovaly na oblasti kultury a sociálních vztahů, které mohou být považovány za problematické nebo jejichž projevy mohou viditelně korespondovat s odlišností přistěhovalce, kdy zachovávání vlastních původních norem může být v české většinové společnosti nazíráno jako „překážka“ v integraci do české společnosti. Zvolili jsme oblasti náboženství, zapojení do ekonomických struktur České republiky a odívání.

Oblast náboženství jsme uchopili ze tří pohledů. První otázka se vztahovala na možnost vytváření vlastní náboženské komunity v ČR, druhá na právo získávat příznivce svého náboženství mezi Čechy a třetí se zaměřila na omezení odlišných náboženských projevů.

Celých 31 respondentů (64,6%) bylo přesvědčeno, že si přistěhovalec „určitě může“ vytvářet vlastní náboženskou komunitu. Celkem 12 respondentů (25%) vybralo odpověď „spíše ano“. Odpověď „nevím“ se objevila u 5 respondentů (10,4%). U této otázky se neobjevily žádné záporné odpovědi.

U otázky, zda má přistěhovalec právo si mezi Čechy získávat nové příznivce pro své náboženství, se objevoval stejný počet jednotlivých nabízených odpovědí. Odpověď „určitě ano“ vybralo 31 respondentů (64,6%), „spíše ano“ 12 respondentů (25%) a odpověď „nevím“ pět respondentů (10,4%).

U otázky, zda má přistěhovalec omezit své odlišné náboženské projevy, se objevovalo jiné rozvrstvení odpovědí. Nejvíce odpovídajících (27/56,3%) vyjádřilo názor, že přistěhovalec je omezit „určitě nemá“, 11 respondentů (22,9%) napsalo, že „spíše nemá“. Kladná odpověď „určitě ano“ se objevila u pěti respondentů (10,4%) a „spíše ano“ u dvou respondentů (4,2%), pouze jeden respondent (2,1%) označil neutrální odpověď „nevím“. Odpověď „není rozhodující“ vybrali dva respondenti (4,2%).

Druhou sledovanou oblastí byla ekonomická úspěšnost přistěhovalce v českém prostoru.²⁶⁰ Nejčastější odpověď byla „je mi to jedno“ (13/27,1%). Na druhém místě v četnosti byla odpověď „určitě ne“, kterou uvedlo 12 respondentů (25%). Odpověď „určitě ano“ vybralo šest respondentů a „spíše ano“ sedm odpovídajících (14,6%). Neutrální odpověď „nevím“ uvedlo deset respondentů (20,8%).

Poslední otázkou týkající se této části byla otázka na přizpůsobení se přistěhovalce v oblasti odívání.²⁶¹ Největší počet odpovídajících (13/27,1%) se přiklonil k odpovědi „určitě ne“. Celkem devět respondentů (18,8%) zaškrtnulo odpověď „spíše ne“. Odpověď „Je mi to jedno“ vybralo rovněž devět respondentů (18,8%). Stejný počet lidí (7/14,6%) vybralo i odpověď „určitě ano“ a „spíše ano“. Celkem tři lidé (6,3%) zvolili neutrální odpověď „nevím“.

6.4.4. Shrnutí

Respondenti v dotaznících vykazovali velkou míru tolerantních postojů. Podle našeho názoru se tyto výsledky opírají o několik skutečností. Vybrali jsme vzorek respondentů, který se při vzdělávání mohl setkat s nabádáním k „politické korektnosti“. Názory, které vyjadřují postoje k přistěhovalcům (resp. k cizincům), tato sociální skupina vnímá jako citlivé a prezentaci negativních postojů na veřejnosti považuje za nepřijatelnou.

²⁶⁰ Otázka zněla „Od přistěhovalce očekávám, že bude ekonomicky úspěšný.“

²⁶¹ „Očekávám, že se přistěhovalec přizpůsobí v odívání.“

To se odrazilo i v dotazníku. Výsledky výzkumu podle našeho názoru ještě nemusejí znamenat tolerantní postoje české společnosti vůči přistěhovalcům, ale spíše nechuť zvoleného vzorku vyjadřovat tyto postoje v plné míře. Závěry dotazníku jsou z hlediska mého pohledu překvapivé. Je třeba je ověřit na výzkumu, který bude probíhat na základě polostrukturovaných otázek. Skutečné postoje budou totiž viditelné až z výzkumu praktického chování jednotlivých lidí.

6.5 Shrnutí výzkumu

Pokud se podíváme na výsledky výzkumu, zjistíme, že obraz přistěhovalce u vysokoškoláků z Prahy je ovlivněn několika skutečnostmi. Obsah pojmu je ovlivněn oblastmi, které jsou v různých kontextech problematizovány (např. v médiích a ve vědeckém diskurzu), a tudíž jsou nejvíce vidět. I když by se mohlo zdát, že všichni respondenti pocházeli z jedné společenské skupiny, z řad vysokoškolských studentů, jejich výpovědi se liší a jsou vnitřně diferencovány. Někteří se v dotaznících snažili o vymezení pojmu, které vycházelo z vědeckého uchopení pojmu přistěhovalec, jiní zohledňovali vlastní zkušenost s ním. U respondentů se liší i míra otevřenosti vůči přistěhovalci, která s vnímáním tohoto pojmu souvisí.

Domníváme se, že výsledky výzkumu poukazují na to, že v českém prostředí zřejmě existuje obecná představa, jak se má o přistěhovalci hovořit a jak se o něm má uvažovat. Tato představa je ovlivněna i tím, že problém

migrace do ČR nemá masové rozměry, tudíž není vnímán jako palčivý. Přistěhovalci se v současném slova smyslu dostali do našeho kulturního prostoru ve větším počtu teprve nedávno. Tato obecná představa plyne rovněž z toho, že většina lidí se neseťkává s přistěhovalci ve větším měřítku v osobním kontaktu. Proto pokud jsou tázáni na tuto problematiku, odpovídají podle toho, jak cítí, že je o ní slušné nebo přijatelné hovořit.

7. Závěr

V předchozích kapitolách jsme se snažili analyzovat, jakým způsobem je pojem přistěhovalce konceptualizován v různých kontextech (v historickém, vědeckém, právním a mediálním).

Pokusíme se srovnat vzájemné souvislosti a odlišnosti, které se objevují mezi jednotlivými kontexty a etnokonceptem pojmu přistěhovalce. Nastínili jsme zde, jak obsahy tohoto pojmu vymezují mladí lidé, vysokoškolští studenti.

Historický kontext, který znamená zároveň reálnou zkušenost členů české společnosti s přistěhovalcem, ukazuje na pestrost zkušenosti, kterou jsme v českém prostředí mohli získat a získáváme. Poukazuje na aktuálnost problému migrace na českém území. Tato stránka se projevila rovněž v našem výzkumu, kdy malá část respondentů zasazovala přistěhovalce přímo do českého kontextu. To naznačuje vnímání migrace jako aktuálního problému, který je v českém kontextu přítomen.

Viděli jsme, jakým způsobem může být pojem přistěhovalce ve vědeckém diskurzu sociální a kulturní antropologie nahlížen skrze koncept etnicity a integrace do společnosti. V současných společenských vědách se v českém prostředí objevuje tendence, která odmítá stereotypní vnímání přistěhovalce, jehož znaky by byly dány samotnou skupinovou příslušností. Nová tendence se

opírá o sociokulturní zkušenost jedince, na jejímž základě si může (nebo nemusí) zvolit příslušnost k určité sociokulturní skupině.

Tento pohled se v určité míře promítl do postojů české společnosti k přistěhovalci. Někteří respondenti odmítli pojem přistěhovalce vymezovat na základě znaků, které by předurčovaly jeho identitu na základě jeho „přistěhovalectví“ a nikoli na základě jeho svobodné volby, která souvisí s jeho příslušností k lidskému rodu.

V etnokonceptu pojmu se odrazilo i vědecké členění konceptu migrace, jak jej podávají společenské vědy. Respondenti rozlišovali přistěhovalce nejvíce podle jeho motivů příchodu. Toto uchopení se ukazovalo ve většině otázek, které směřovaly k vymezení přistěhovalce, ukázalo se i v důvodech jeho příchodu. Ostatní členění (časové a prostorové) se objevovalo pouze v malé míře.

Legislativní kontext podává návod, kdy se člověk stává přistěhovalcem. Z pohledu české společnosti určuje, kdo je z pohledu státu vnímán jako přistěhovalec a kdo nikoli. V tomto kontextu je tento pojem uchopen z odlišné stránky než v oblasti vědy. Legislativa zcela zohledňuje formální stránku pojmu, která určuje příslušnost ke skupině na základě vnějších znaků, a vylučuje tak jakoukoli volní stránku jednotlivce být uvnitř společnosti, do které se přistěhoval a v níž žije, nebo mimo ni.

V etnokonceptu pojmu přistěhovalec se tento kontext promítl v jednoznačnosti odpovědí na závaznost v přizpůsobení se přistěhovalce zákonům České republiky a uznávání lidských práv. Zde se ukazuje úzká spjatost

legislativy s kontextem politickým, ve kterém je koncept lidských práv zakotven. Legislativa je pro respondenty teoretickým konceptem, který je zřejmě vnímán jako přirozená a normativní stránka skutečnosti. Politický kontext je potom její praktické vyústění.

Mediální kontext zvýraznil některé klíčové problémy, které ovlivňují entokoncept pojmu přistěhovalce. Média předkládají obraz přistěhovalce, který se, byť ho nepovažujeme za reálný, v některých momentech objevuje i v našem výzkumu. Nejpatrněji se odráží ve vnímání ekonomických a politických důvodů jako nejčastějších motivů příchodu přistěhovalce. Tyto důvody jsou nejvíce vyzdvihovány také v médiích.

Etnokoncept pojmu přistěhovalce nám přiblížil, jaké stránky jej utvářejí, a naznačil, které oblasti jsou vnímány jako problematické a které s ním naopak jsou spojovány v malé míře. Ukázal na existenci obecné představy, „jak by se o přistěhovalci mělo mluvit“, která zřejmě ovlivňuje postoje respondentů.

Viděli jsme, že pojem přistěhovalce není v jednotlivých kontextech vymezen jednoznačně. Domníváme se, že jednotlivé kontexty jsou v souvislosti s ním spíše uzavřené než aby se vzájemně tematicky prolínaly.

Jednotlivé kontexty dávají lidem možnosti a podmínky, na základě kterých si svůj obraz o přistěhovalci utvářejí. V jaké míře přitom záleží na vzdělání nebo na osobní zkušenosti s přistěhovalci, však ukáže teprve další vývoj.

Příloha č. 1: Výsledky výzkumu

1.1. Důvody příchodu přistěhovalce

Důvody ekonomické

	Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné 1. nej- odpo- vědi častěji	32	66,7	66,7	66,7
2. často	14	29,2	29,2	95,8
3. méně často	2	4,2	4,2	100,0
Celke m	48	100,0	100,0	

Důvody pracovní

	Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné 2. odpo- vědi často	8	16,7	16,7	16,7
3. méně často	35	72,9	72,9	89,6
4. nikdy	2	4,2	4,2	93,8
5. není rozho- dující	3	6,3	6,3	100,0
Celke m	48	100,0	100,0	

Důvody politické

	Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné 2. odpo- vědi často	21	43,8	43,8	43,8
3. méně často	27	56,3	56,3	100,0
Celke m	48	100,0	100,0	

Důvody humanitární

		Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi	2. často	15	31,3	31,3	31,3
	3. méně často	33	68,8	68,8	100,0
	Celkem	48	100,0	100,0	

Svobodné rozhodnutí

		Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi	2. často	7	14,6	14,6	14,6
	3. méně často	32	66,7	66,7	81,3
	5. není rozhodující	9	18,8	18,8	100,0
	Celkem	48	100,0	100,0	

Důvody rodinné

		Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi	1. nejčastěji	4	8,3	8,3	8,3
	2. často	10	20,8	20,8	29,2
	3. méně často	31	64,6	64,6	93,8
	5. není rozhodující	3	6,3	6,3	100,0
	Celkem	48	100,0	100,0	

Důvody porušování lidských práv

		Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi	1. nejčastěji	2	4,2	4,2	4,2
	2. často	19	39,6	39,6	43,8
	3. méně často	25	52,1	52,1	95,8
	5. není rozhodující	2	4,2	4,2	100,0
	Celkem	48	100,0	100,0	

Důvody etnické a náboženské

		Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi	2. často	12	25,0	25,0	25,0
	3. méně často	33	68,8	68,8	93,8
	4. nikdy	2	4,2	4,2	97,9
	5. není rozhodující	1	2,1	2,1	100,0
	Celkem	48	100,0	100,0	

Důvody provozování kriminální činnosti na území ČR

		Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi	2. často	8	16,7	16,7	16,7
	3. méně často	21	43,8	43,8	60,4
	4. nikdy	7	14,6	14,6	75,0
	5. není rozhodující	12	25,0	25,0	100,0
	Celkem	48	100,0	100,0	

Důvody provozování nebo podpory terorismu

	Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi	3. méně často	16	33,3	33,3
	4. nikdy	14	29,2	62,5
	5. není rozhodující	18	37,5	100,0
	Celkem	48	100,0	100,0

1.2 Otázky zjišťující míru otevřenosti vůči přistěhovanci, který vstupuje do hostitelské společnosti.

Uvítal(a) bych kdyby přistěhovalec udržoval široké kontakty z Čechy.

	Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi	1. určitě ano	18	37,5	39,1
	2. spíše ano	20	41,7	82,6
	3. spíše ne	4	8,3	91,3
	6. je mi to jedno	4	8,3	100,0
	Celkem	46	95,8	100,0
Neplatné	5. nevím	2	4,2	
Celkem		48	100,0	

Uvítal(a) bych, kdyby přistěhovalec žil pouze v rámci vlastní skupiny.

	Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi	2. spíše ano	2	4,2	4,2
	3. spíše ne	15	31,3	35,4
	4. určitě ne	22	45,8	81,3
	6. je mi to jedno	3	6,3	87,5
	7. není rozhodující	6	12,5	100,0
	Celkem	48	100,0	100,0

Nevadilo by mi vzít si přistěhovalce za manžela/manželku.

		Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi	1.určitě nevadilo	22	45,8	53,7	53,7
	2. spíše nevadilo	10	20,8	24,4	78,0
	3. spíše vadilo	9	18,8	22,0	100,0
	Celkem	41	85,4	100,0	
Neplatné	5.nevím	7	14,6		
Celkem		48	100,0		

Nevadilo by mi mít přistěhovalce v rodině.

		Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi	1.určitě nevadilo	28	58,3	70,0	70,0
	2. spíše nevadilo	10	20,8	25,0	95,0
	4. určitě vadilo	2	4,2	5,0	100,0
	Celkem	40	83,3	100,0	
	5.nevím	8	16,7		
Celkem		48	100,0		

Nevadilo by mi se s přistěhovalcem přátelit.

		Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi	1.určitě nevadilo	28	58,3	60,9	60,9
	2. spíše nevadilo	14	29,2	30,4	91,3
	3. spíše vadilo	4	8,3	8,7	100,0
	Celkem	46	95,8	100,0	
Neplatné	5.nevím	2	4,2		
Celkem		48	100,0		

Nevadilo by mi s přistěhovalcem bydlet v jednom domě.

		Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi	1.určitě nevadilo	22	45,8	55,0	55,0
	2. spíše nevadilo	15	31,3	37,5	92,5
	3. spíše vadilo	3	6,3	7,5	100,0
	Celkem	40	83,3	100,0	
Neplatné	5.nevím	8	16,7		
Celkem		48	100,0		

Nevadilo by mi s přistěhovalcem sousedit.

		Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi	1.určitě nevadilo	30	62,5	66,7	66,7
	2. spíše nevadilo	12	25,0	26,7	93,3
	3. spíše vadilo	3	6,3	6,7	100,0
	Celkem	45	93,8	100,0	
Missing	5.nevím	3	6,3		
Celkem		48	100,0		

Nevadilo by mi s přistěhovalcem chodit do práce.

		Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi	1.určitě nevadilo	39	81,3	84,8	84,8
	2. spíše nevadilo	3	6,3	6,5	91,3
	3. spíše vadilo	2	4,2	4,3	95,7
	4.určitě vadilo	2	4,2	4,3	100,0
	Celkem	46	95,8	100,0	
Neplatné	5.nevím	2	4,2		
Celkem		48	100,0		

Nevadilo by mi se o přistěhovalcích dozvědět pouze z médií.

		Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi	1. určitě nevadilo	7	14,6	18,4	18,4
	2. spíše nevadilo	3	6,3	7,9	26,3
	3. spíše vadilo	14	29,2	36,8	63,2
	3. spíše vadilo	14	29,2	36,8	100,0
	Celkem	38	79,2	100,0	
Neplatné	5. nevím	10	20,8		
Celkem		48	100,0		

1.3 Otázky směřující k míře přizpůsobení přistěhovalců české společnosti.

Přistěhovelec se musí přizpůsobit naší společnosti.

		Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi	1. určitě ano	16	33,3	42,1	42,1
	2. spíše ano	14	29,2	36,8	78,9
	3. spíše ne	6	12,5	15,8	94,7
	4. určitě ne	2	4,2	5,3	100,0
	Celkem	38	79,2	100,0	
Neplatné	5. nevím	10	20,8		
Celkem		48	100,0		

Od přistěhovalce očekávám, že si zachová svoji kulturu.

	Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi 1. určitě ano	11	22,9	22,9	22,9
2. spíše ano	20	41,7	41,7	64,6
3. spíše ne	2	4,2	4,2	68,8
6. je mi to jedno	2	4,2	4,2	72,9
7. není rozhodující	13	27,1	27,1	100,0
Celkem	48	100,0	100,0	

Od přistěhovalce očekávám, že se přizpůsobí zákonům České republiky.

	Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi 1. určitě ano	39	81,3	81,3	81,3
2. spíše ano	7	14,6	14,6	95,8
6. je mi to jedno	2	4,2	4,2	100,0
Celkem	48	100,0	100,0	

Od přistěhovalce očekávám, bude uznávat lidská práva.

	Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi 1. určitě ano	42	87,5	87,5	87,5
2. spíše ano	5	10,4	10,4	97,9
3. spíše ne	1	2,1	2,1	100,0
Celkem	48	100,0	100,0	

Přistěhovalec má právo vytvářet vlastní náboženskou komunitu.

		Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi	1. určitě ano	31	64,6	72,1	72,1
	2. spíše ano	12	25,0	27,9	100,0
	Celkem	43	89,6	100,0	
Neplatné Celkem	5. nevím	5	10,4		
		48	100,0		

Od přistěhovalce očekávám, že omezí své odlišné náboženské projevy.

		Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi	1. určitě ano	5	10,4	10,6	10,6
	2. spíše ano	2	4,2	4,3	14,9
	3. spíše ne	11	22,9	23,4	38,3
	4. určitě ne	27	56,3	57,4	95,7
	6. je mi to jedno	2	4,2	4,3	100,0
	Celkem	47	97,9	100,0	
Neplatné Celkem	5. nevím	1	2,1		
		48	100,0		

Přistěhovalec má právo získávat nové příznivce pro své náboženství mezi Čechy.

		Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi	1. určitě ano	31	64,6	72,1	72,1
	2. spíše ano	12	25,0	27,9	100,0
	Celkem	43	89,6	100,0	
Neplatné Celkem	5. nevím	5	10,4		
		48	100,0		

Od přistěhovalce očekávám, že bude ekonomicky úspěšný.

		Počet	Procenta	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi	2. spíše ano	6	12,5	15,8	15,8
	3. spíše ne	7	14,6	18,4	34,2
	4. určitě ne	12	25,0	31,6	65,8
	6. je mi to jedno	13	27,1	34,2	100,0
	Celkem	38	79,2	100,0	
Neplatné	5. nevím	10	20,8		
Celkem	48	100,0			

Očekávám, že se přistěhovalec přizpůsobí v odívání.

		Počet	Percent	Procenta platných odpovědí	Kumulativní procenta
Platné odpovědi	1. určitě ano	7	14,6	15,6	15,6
	2. spíše ano	7	14,6	15,6	31,1
	3. spíše ne	9	18,8	20,0	51,1
	4	13	27,1	28,9	80,0
	6. je mi to jedno	9	18,8	20,0	100,0
Celkem	45	93,8	100,0		
Neplatné	5. nevím	3	6,3		
Celkem	48	100,0			

Příloha č. 2- Dotazník²⁶²

Dobrý den, máte před sebou dotazník, který je součástí širšího výzkumu otázek migrace lidí do České republiky. Prosíme o jeho vyplnění.

Na otázky prosím odpovídejte to, co vás napadne jako první a o odpovědích příliš nepřemýšlejte. Jde o zjištění vaší reakce na danou problematiku, nikoli zjištění encyklopedických znalostí na dané téma.

V předvýzkumu se ukázalo, že někteří respondenti měli potřebu rozšířit odpovědi o vlastní připomínku. Proto jsme u některých otázek přidali volné místo, kde můžete svoji odpověď doplnit komentářem.

Nejprve prosíme o vyplnění záhlaví dotazníku. Výzkum je anonymní, vaše údaje nebudou nikde zveřejňovány. Jde jen o statistická data užitečná pro vyhodnocování celého výzkumu.

Rok narození: _____

Pohlaví: _____

Dokončené vzdělání:

základní – vyučen(a) - střední s maturitou - vyšší odborné – vysoké

Zaměstnání: _____

Místo bydliště: _____

Nyní přejdeme k samotnému tématu výzkumu.

1. Napište několika slovy co si vybavíte, když uslyšíte slovo přistěhovalec.
2. Myslíte si, že se s přistěhovalci můžete setkat i v České republice?
3. Napište jaké národnosti jsou podle vás přistěhovalci nejčastěji?
4. Existují nějaké rozdíly mezi přistěhovalci? Jaké?
5. Z jakých důvodů podle vás přistěhovalci nejčastěji přicházejí do České republiky ?

²⁶² Z dotazníku jsem vyhodnotila pouze některé otázky, které byly k etnokonceptu pojmu přistěhovalec nejrelevantější.

Nyní Vám předložíme jednotlivé důvody, z kterých přistěhovalci mohou přicházet do určité země. Zatrhněte prosím na stupnici, jak často přistěhovalec podle vás přichází do České republiky z těchto důvodů.

6. ekonomické důvody (za obživou z životní nutnosti , za odlišnou životní úrovní)

1. nejčastěji 2. často 3. méně často 4. nikdy 5. není rozhodující

.....
.....

7. pracovní důvody (s cílem zlepšení kvalifikace,příprava na budoucí zaměstnání, přechod mezi pobočkami jedné firmy)

1. nejčastěji 2. často 3. méně často 4. nikdy 5. není rozhodující

.....
.....

8. politické důvody (útěk před nepříznivými politickými podmínkami v jeho zemi)

1. nejčastěji 2. často 3. méně často 4. nikdy 5. není rozhodující

.....
.....

9. humanitární důvody (z důvodu války, hladomoru apod.)

1. nejčastěji 2. často 3. méně často 4. nikdy 5. není rozhodující

.....
.....

10. svobodné rozhodnutí (vybral si Českou Republiku z vlastní vůle jako místo k životu)

1. nejčastěji 2. často 3. méně často 4. nikdy 5. není rozhodující

.....
.....

11. navázání rodinných vztahů (uzavře zde sňatek s Čechem/Češkou)

1. nejčastěji 2. často 3. méně často 4. nikdy 5. není rozhodující

.....
.....

12. z důvodů porušování lidských práv v jeho zemi

1. nejčastěji 2. často 3. méně často 4. nikdy 5. není rozhodující

.....
.....

13. z etnických nebo náboženských důvodů (z důvodů diskriminace jeho etnika nebo jeho náboženského vyznání)

1. nejčastěji 2. často 3. méně často 4. nikdy 5. není rozhodující

.....
.....

14. z důvodu provozování kriminální činnosti na území ČR

1. nejčastěji 2. často 3. méně často 4. nikdy 5. není rozhodující

.....
.....

15. z důvodů provozování nebo podpory terorismu

1. nejčastěji 2. často 3. méně často 4. nikdy 5. není rozhodující

.....
.....

Při následujících otázkách si prosím představte typického přistěhovalce.

Odpovídejte podle toho, jaké vlastnosti byste mu přiřadil(a).

16. Napište proč podle vás přichází do České republiky?

17. Z jaké země nebo oblasti podle vás nejčastěji ?

18. Jaká je podle vás jeho typická vlastnost?

19. Vyberte jakým způsobem podle vás přišel.

19.1..... osobním autem

19.2..... letadlem

19.3..... autobusem

19.4..... vlakem

19.5..... kamionem

19.6..... lodí

19.7..... pěšky

19.8..... jinak (Jak?)

.....
.....

20. S kým asi přišel?

20. 1..... sám

20. 2..... s rodinou

20. 3..... se známými

20. 4..... ve větší skupině

.....
.....

21. Jak dlouho zůstane v České republice?

21.1..... méně než 0,5 roku

21.2..... 0,5 roku až 1 rok

21.3..... 1 rok

21.4..... 1rok až 2 roky

21.5..... roky až 5 let

21.6..... 5 let až 10 let

21.7..... 10 let a více

21.8natrvalo

21.9.....není rozhodující

.....
.....

22. Bude pokračovat v cestě někam dále? Kam? Do jaké země?

23. Má podle vás nějaké kontakty s Čechy?

23.1..... Ano, velmi časté a přátelské

23.2..... Ano, ale pouze na úřední úrovni

23.3..... Ne, stýká se jen se členy své komunity

.....

24. Navštěvuje zemi svého původu?

24. 1.....Ano

24. 2..... Ne

.....

25. Pokud Ano, jak často ji navštěvuje?

25.1..... jednou za měsíc až jednou za čtvrt roku

25.2..... jednou až dvakrát za rok

25.3.....jednou za několik let

.....

Nyní vám předložíme pár tvrzení na které prosím odpovídejte podle toho, do jaké míry se s nimi ztotožňujete, pomocí zaškrtnutí čísla na stupnici.

26. Nevadilo by mi se s přistěhovalcem přátelit.

1.určitě nevadilo 2. spíše nevadilo 3. spíše vadilo 4. určitě vadilo 5. nevím

.....

27. Nevadilo by mi s přistěhovalcem chodit do práce.

1.určitě nevadilo 2. spíše nevadilo 3. spíše vadilo 4. určitě vadilo 5. nevím

.....

28. Nevadilo by mi s přistěhovalcem sousedit.

1.určitě nevadilo 2. spíše nevadilo 3. spíše vadilo 4. určitě vadilo 5. nevím

.....

29. Nevadilo by mi se o přistěhovalcích dozvídat pouze z médií.

1.určitě nevadilo 2. spíše nevadilo 3. spíše vadilo 4. určitě vadilo 5. nevím

.....

30. Nevadilo by mi s přistěhovalcem bydlet v jednom domě.

1.určitě nevadilo 2. spíše nevadilo 3. spíše vadilo 4. určitě vadilo 5. nevím

.....

31. Nevadilo by mi vzít si přistěhovalce za manžela/manželku.

1.určitě nevadilo 2. spíše nevadilo 3. spíše vadilo 4. určitě vadilo 5. nevím

.....

32. Nevadilo by mi mít přistěhovalce v rodině.

1.určitě nevadilo 2. spíše nevadilo 3. spíše vadilo 4. určitě nevadilo 5. nevím
.....
.....

33. Nevadilo by mi přistěhovalci darovat krev.

1.určitě nevadilo 2. spíše nevadilo 3. spíše vadilo 4. určitě nevadilo 5. nevím
.....
.....

34. Přistěhovalec neztrácí kontakt se zemí původu.

1.určitě neztrácí 2. spíše neztrácí 3. spíše ztrácí 4. určitě ztrácí 5. nevím
.....
.....

35. Přistěhovalec je člověk na cestě.

1.určitě ano 2. spíše ano 3. spíše ne 4. určitě ne 5. nevím
.....
.....

36. Přistěhovalec je člověk, kterému je třeba pomoci.

1.určitě ano 2. spíše ano 3. spíše ne 4. určitě ne 5. nevím
.....
.....

37. Přistěhovalec je člověk, který strádá.

1.určitě ano 2. spíše ano 3. spíše ne 4. určitě ne 5. nevím
.....
.....

38. Může se stát přistěhovalec Němcem?

1.určitě ano 2. spíše ano 3. spíše ne 4. určitě ne 5. nevím
.....
.....

39. Může se stát přistěhovalec Američanem?

1.určitě ano 2. spíše ano 3. spíše ne 4. určitě ne 5. nevím
.....
.....

40. Může se stát přistěhovalec Čechem?

1.určitě ano 2. spíše ano 3. spíše ne 4. určitě ne 5. nevím
.....
.....

41. Přistěhovalec se musí přizpůsobit naší společnosti.

1.určitě ano 2. spíše ano 3. spíše ne 4. určitě ne 5. nevím 6. je mi to jedno
.....
.....

42. Od přistěhovalce očekávám, že přijme pravidla slušného chování české společnosti.

1.určitě ano 2. spíše ano 3. spíše ne 4. určitě ne 5. nevím 6. je mi to jedno 7. není rozodující
.....
.....

43. Uvítal(a) bych, kdyby přistěhovalec žil pouze v rámci vlastní skupiny.

1.určitě ano 2. spíše ano 3. spíše ne 4. určitě ne 5. nevím 6. je mi to jedno 7. není rozhodující

.....
.....
44. Od přistěhovalce očekávám, že bude ekonomicky úspěšný.
1.určitě ano 2. spíše ano 3. spíše ne 4. určitě ne 5. nevím 6. je mi to jedno

.....
.....
45. Od přistěhovalce očekávám, že omezí své odlišné náboženské projevy.
1.určitě ano 2. spíše ano 3. spíše ne 4. určitě ne 5. nevím 6. je mi to jedno

.....
.....
46. Uvítal(a) bych kdyby přistěhovalec udržoval široké kontakty z Čechy.
1.určitě ano 2. spíše ano 3. spíše ne 4. určitě ne 5. nevím 6. je mi to jedno

.....
.....
47. Od přistěhovalce očekávám, že se přizpůsobí zákonům České republiky.
1.určitě ano 2. spíše ano 3. spíše ne 4. určitě ne 5. nevím 6. je mi to jedno

.....
.....
48. Od přistěhovalce očekávám, bude uznávat lidská práva.
1.určitě ano 2. spíše ano 3. spíše ne 4. určitě ne 5. nevím 6. je mi to jedno

.....
.....
49. Očekávám, že se přistěhovalec přizpůsobí v odívání.
1.určitě ano 2. spíše ano 3. spíše ne 4. určitě ne 5. nevím 6. je mi to jedno

.....
.....
50. Přistěhovalec má právo vytvářet vlastní náboženskou komunitu.
1.určitě ano 2. spíše ano 3. spíše ne 4. určitě ne 5. nevím 6. je mi to jedno

.....
.....
51. Přistěhovalec má právo získávat nové příznivce pro své náboženství mezi Čechy.
1.určitě ano 2. spíše ano 3. spíše ne 4. určitě ne 5. nevím 6. je mi to jedno

.....
.....
52. Od přistěhovalce očekávám, že si zachová svoji kulturu.
1.určitě ano 2. spíše ano 3. spíše ne 4. určitě ne 5. nevím 6. je mi to jedno 7.
není rozhodující

.....
.....
53. Kde podle vás přistěhovalec nejčastěji bydlí?

53.1.....v Praze

53.2..... v Brně

53.3..... v jiném městě

53.4..... na vesnici

.....
.....
54. Na jakém místě podle vás přistěhovalec nejčastěji bydlí?

54.1..... v centru obce

- 54.2..... na okraji obce
- 54.3..... na předměstí
- 54.4..... za obcí
- 54.5..... mimo obec

.....

54. Jaké jsou jeho ekonomické možnosti?

- 54.1..... podniká
- 54.2..... pracuje jako zaměstnanec
- 54.3..... pracuje načerno
- 54.4..... pobírá sociální podporu

.....

55. Jaké má přistěhovalec nejčastěji vzdělání?

- 55.1..... základní
- 55.2..... střední škola s maturitou
- 55.3..... vyučen
- 55.4..... vysokoškolské
- 55.5..... žádné

.....

56. Nyní vám předložíme skupinu osob, ke které prosím přiřadíte ty vlastnosti, které k ní patří. (Označte je křížkem v tabulce). Chápeme, že lidé mohou být různí a nejde jim jednoznačně určitou vlastnost přiřadit. Zkuste se zamyslet nad tím, jakými vlastnostmi je vaše okolí označuje ve větší míře než jinými a podle toho vlastnosti vybrat.

	Turista	cizinec	uprchlík	Rom	Čecho-američan	přistěhovalec	Čech	běženec	manager
Bohatý									
Vstřícný									
Porušující zákon									
Ochetný									
Nepřátelský									
Cizorodý									
Chudý									
Nadšený									
Zaostalý									
Příživnický									
Neochotný									
Vypočítavý									

	Migran t	Francouz	Slovák	Čečenec
Bohatý				
Vstřícný				
Porušující zákon				
Ochotný				
Nepřátelský				
Cizorodý				
Chudý				
Nadšený				
Zaostalý				
Příživnický				
Neochotný				
Vypočítavý				

57. Setkal(a) jste se někdy s konkrétním přistěhovalcem?

57.1..... Ano

57.2..... Ne

58. Pokud Ano, kde?

58.1..... V médiích

58.2..... Ve škole

58.3..... V práci

58.4..... Znáám je osobně.

58.5Jinde (napíšte kde)

.....

Děkujeme za vyplnění dotazníku. Pokud máte nějaké připomínky k samotnému dotazníku, prosím napište nám je.

Použitá literatura:

Assman, J.: Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku. Praha: Prostor, 2001.

Bade, K., J.: Evropa v pohybu. Evropské migrace dvou staletí, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005

Bauman, Z.: Myslet sociologicky. Netradiční uvedení do sociologie. Praha: Slon, 1999

Barša, P.: Politické teorie multikulturalismu. Brno:CDK, 2003

Baršová, A. – Barša, P.: Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Brno: Masarykova univerzita, 2005

Berry, J. ,W.: Conceptual Approaches to Acculturation. In Kevin M. Chun et al.: Acculturation. Advances in Theory, Measurement and Applied Research. Washington: American Psychological Association, 2002, str. 17 - 37

Bittnerová, D., Moravcová, M. (eds.): Kdo jsem a kam patřím? Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky. Praha: Sofis, 2005

Boušková, P.: Pracovní migrace cizinců v České republice v 70. až 90. letech. In Národní kulatý stůl na téma vztahy mezi komunitami a integrace cizinců. Praha: Ministerstvo vnitra, 1998

(http://www.mvcr.cz/uprchlici/op_bous.html)

Budil, I. T.: Mýtus, Jazyk a kulturní antropologie. Praha: Triton, 2003

Burges, M.,E.: The resurgence of Ethnicity: Myth or Reality?“ Ethnic and Racial studies 1, 1978, cit z: Eller, J. D.: From Culture to Ethnicity to Conflict. An Anthropological Perspective on International Ethnic Conflict. Michigan: The University of Michigan Press, 1999

Cizinci v České republice 2002. Praha: Český statistický úřad – Scientia 2003.

Černý, J. a kol: České státní občanství. Praha: Linde, 1996

Drbohlav, D.: Současná migrace Rusů a Ukrajinců do Česka. Podobnosti a rozdíly. článek pro www.migraceonline.cz, Praha: Multikulturní centrum, 2003
http://www.migraceonline.cz/clanky_f.shtml?x=130054

Brouček, Stanislav: Vietnamci v České republice. článek pro www.migraceonline.cz. Praha: Multikulturní centrum, 2003

http://www.migraceonline.cz/clanky_f.shtml?x=130618

Drbohlav, D., Janská, E., Šelepová, P.: Ukrajinská komunita v České republice. Výsledky dotazníkového šetření. In Šisková, Tatjana, Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21. století. Praha: Portál, 1998

Dubovický, I.: Etnicita a Chicagská sociologická škola. Příspěvek k počátkům studia etnicity. In Český lid 83, 1996, str. 53 - 73

Dubovický, I.: Právo a vystěhovalectví. Pokus o historicko-antropologickou interpretaci práva. In Češi v cizině 7, Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, str. 67-92

Fay, B: Současná filosofie společenských věd. Multikulturní přístup. Praha: Slon, 2002

Gabal, I. (Ed.): Etnické menšiny ve Střední Evropě, konflikt a integrace. Praha: G plus G, 1999

Genep, van A.: Přechodové rituály. Systematické studium rituálů. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996

Haišman, T: Romové v Československu v letech 1945 – 1967. Vývoj institucionálního zájmu a jeho dopady. In Romové v České republice (1945 – 1998). Praha: Socioklub, 1999, str. 137 - 183

Handler, R. : On Sociocultural Discontinuity: Nationalism and Cultural Objectification in Quebec. In: Current Anthropology Vol 25, No 1, 55 – 71, cit z: Hirt, T. – Jakoubek, M.: Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit. Antropologická perspektiva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005

Heroldová, I.: Reemigrace ze SSSR, Francie a Rumunska. In Češi v cizině 7, Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1993, str. 7-29

Hirt, T.: Etnicita, etnikum, etnické skupiny. studijní materiál pro www.varianty.cz, (nedatováno)

<http://varianty.cz/download/doc/texts/3.pdf>

Hirt, T., Jakoubek, M.: Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit. Antropologická perspektiva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005

Holomek, K.: Romská menšina v ČR. In Gabal, I. (ed.): Etnické menšiny ve Střední Evropě, konflikt nebo integrace. G plus G: Praha, 1999

Jandourek, J.: Sociologický slovník. Praha: Portál, 2001

kol. autorů: Vítejte v České republice. Praha: Organizace pro pomoc uprchlíkům, 2003

Klvačová, P. – Bitrich, T.: Jak se (ne)píše o uprchlících: Analýza článků o uprchlících v českém tisku. Praha: 2002

Kocourek, J.: Vietnamci v České republice. In Šišková, T. /ed./: Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21. století. Praha: Portál, 2001, str. 99 – 105

Kural, V.: Cesta k přeměně ČSR v ryze národní stát. In Gabal, I. (ed.): Etnické menšiny ve Střední Evropě, konflikt nebo integrace. Praha:G plus G, 1999, str. 45-50

Kořalka, J. – Kořalková, K.: Základní tendence českého vystěhovalectví a české reemigrace do počátku dvacátých let 20. století. In Češi v cizině 7, Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1993, str. 30 - 47

Lozoviuk, P.: Evropská etnologie v středoevropské perspektivě. Pardubice: Univerzita Pardubice. Fakulta humanitních studií, Monographica III., 2005

Moravcová, M. – Nosková, H.: Struktura etnických menšin a imigračních skupin v České republice. Vývoj let 1918 – 2001. In Bittnerová, D., Moravcová, M. (eds.): Kdo jsem a kam patřím? Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky. Praha: Sofis, 2005, str. 15-79

Pospíšil, L.: Etnologie práva. Teze ke studiu práva z mezikulturní perspektivy. Praha: Set out, 1997

Průcha, J.: Interkulturní psychologie. Sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů. Praha: Portál, 2005

Soukup, Václav a kol.: Sociální a kulturní antropologie. Praha: Slon, 2000

Šatava, L.: Lužičtí Srbové v severních Čechách od roku 1945 do současnosti. In Český lid 73, 1986, str. 18 - 23

Šišková T.: Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21. století. Praha: Portál, 1998

Šrajterová O.: Slováci v České republice, In Gabal Ivan (Ed.): Etnické menšiny ve Střední Evropě, konflikt nebo integrace, G plus G: Praha, 1999, str. 139-153

Tomášková, P.: Právní rámec problematiky migrantů a menšin, In Šišková, Tatjana: Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21.století. Praha: Portál, 2001

Uherek, Z.: Integrace cizinců z hlediska emického a etického. Etnologický ústav AV ČR, článek pro www.migraceonline.cz, Praha: Multikulturní centrum, 2005
http://www.migraceonline.cz/clanky_f.shtml?x=236855

Uherek, Z.: Cizinecké komunity a městský prostor v České republice, Sociologický časopis roč. 39, č.2, 2003, str. 193 - 216

Uhl, Pavel: Státnost a občanství. Kritická analýza zákona pro nabývání a pozbývání občanství. článek pro www.migraceonline.cz, Praha: Multikulturní centrum, 2005
http://www.migraceonline.cz/clanky_f.shtml?x=233951

Vaculík, Jaroslav: Češi v cizině. Emigrace a návrat do vlasti. Brno: Masarykova univerzita, 2002

Valášková Nad'a: Češi v Rusku. In Češi v cizině 9, Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1996, str. 26 -47

zákon o pobytu cizinců č.161/2006 sb. z. a n.

